

Csángó

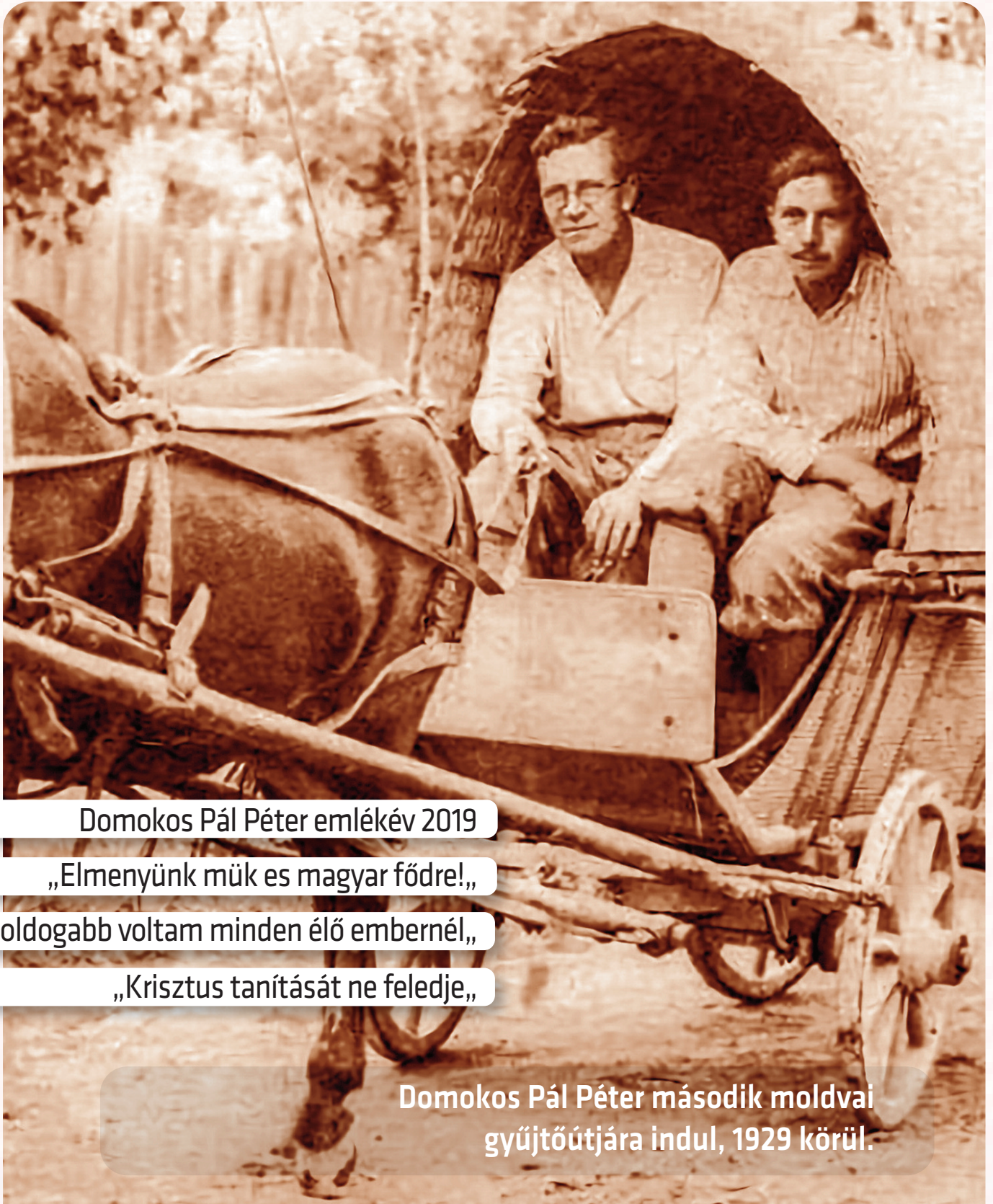

Moldvai magyar kulturális folyóirat

Kiadja a Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesület

2019. XVI. évf. 53. szám

tükör

Domokos Pál Péter emlékévé 2019

„Elmenyünk mük es magyar földre!„

„Boldogabb voltam minden élő embernél„

„Krisztus tanítását ne feledje„

Domokos Pál Péter második moldvai gyűjtőúttjára indul, 1929 körül.

Tartalom

1. oldal A megújuló Csángó Tükör főszerkesztői köszöntője
2. oldal Demse Márton - Számadás
3. oldal Iancu Laura - „Boldogabb voltam minden élő embernél”
4. oldal Halász Péter - Ki volt Domokos Pál Péter, és miért is olyan fontos ő nekünk?
6. oldal Iancu Laura - Domokos Pál Péter munkássága, lexikonszerű összefoglalás
7. oldal Diósi Gábor Felícia - Nyelvünk
8. oldal Balogh Júlia - Domokos Pál Péter - Személyes történetek a XX. századból
10. oldal Csoma Gergely - „Krisztus tanítását ne feledje, legyen dolgos!” Részletek írásaiból
12. oldal Keöves Ferenc - Csángó-Magyar Hagyományok Napja - Páty
14. oldal Antal Imola - A pusztinai hosszúkendő /1. rész
19. oldal Puskás Antal - Lányikból - Lányikba 1948. /1. rész
20. oldal Halász Péter - Moldváról készült XVIII. századi térkép néhány néprajzi tanulsága
24. oldal Ábrahám Judit - Magyaroska, a moldvai táncokról röviden. /3. rész

2019 Domokos Pál Péter emlékévé

A Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesület 2019-es évének tevékenysége Domokos Pál Péter emléke köré szerveződött, annak tiszteletére, hogy a „csángók apostola” kilencven éve utazott először a moldvai magyarokhoz.

Az egyesület az emlékévé során emlékülést tartott, tagjai emlékülőn vettek részt, és az év során tartott egyesületi gyűléseken a kutató életművének moldvai szakaszát ismertették részletesen.

Lapunk e számával a fenn említett rendezvényeken elhangzott előadások anyagával emlékezünk Péter bácsira.

Impresszum

Moldvai magyar kulturális folyóirat
Kiadja a Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesület

Főszerkesztő: Bogdán Tibor
Szerzők: Ábrahám Judit, Csoma Gergely, Demse Márton, Diósi Felícia, Iancu Laura, Halász Péter, Keöves Ferenc, Kóka Rozália, Tampu Stelian, Tampu Krisztián, Tampu Ferenc, Puskás Antal
Design és tördelő-szerkesztő: Kelemen Gabriell
Lektor: Drabek Andrea

Elérhetőség: + 36 30 4739 570
e-mail: lakatos.demeter@gmail.com
CE/28567-2/2012

Lapunk főtámogatója az NKA

Nemzeti Kulturális Alap

megújul a Csángó

16
éves

A kiadvány célja a moldvai magyarok kultúráját, művészetét, történelmét, hagyományait közvetíteni a szélesebb közönségnek.

tükör

Kedves Olvasók!

**Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy XX. század... Gyermekkorom és ifjúkorom éveztetted.
Mesebeli tájon, messze, a Kárpátokon túl, egy kicsiny faluban születtem, s hiába hívják a mai napig
Magyarfalunak, mit tudtam én, eszik-e vagy isszák azokat a magyarokat.**

Egyszer, hogy-hogy nem, érkezett egy nagybajuszú ember a házukba. Sokféle csodás, ismeretlen kincs, szó jött vele, melyre gyermekként nagy szemekkel és fülekkel csodálkoztam rá. Ő volt Bácsi Gergely (Csoma Gergely). Kezdetben a csokoládé volt az, ami miatt vártam, később, ahogy nőttem és eszesedtem, a szavai és a történetei voltak azok, amelyek magukkal ragadtak. Ő volt az, aki felnyitotta a szemeim, kusza gondolataimat rendezte bölcs szavaival csángóságunkat, magyarságunk, a románokétól való különbözőségünket és értékes mivoltunkat illetően. Így, mikor 1991-ben lehetőség adódott Isten földi helytartóját meglátni Budapesten, Gergely volt az, aki felkészített erre, és egy, a számunkra, csángók számára szinte ugyanilyen fontosságú emberrel való találkozásra. A római pápa II. János Pál, szinte nem is evilági személy, akit csak messziről csodálhattunk, azonban a különös személy, aki a velünk való találkozást várta, nem más volt, mint a csángók apostola: Domokos Pál Péter.

Izgatottan készültem mindkét találkozásra, s nem hiába: sorsdöntő találkozások voltak.

Péter bácsival találkozni – arcot, hangot, kézfogást társítani egy sokat hallott, szinte mesebeli erővel bíró személyhez, különös élmény volt. Látszólag csupán egy kedves, csupaszív idős bácsi, valójában hatalmas erővel és tudással bíró Ember, aki életét áldozta szívének oly kedves, választott népének, akikért számos nehézséget, áldozatot vállalva vált apostolukká. Csángóként vallom, hogy a katolikus hit évszázadokra visszamenően bizonyítja az erőt, mely képes a történelmi viszontagságok közepette is megtartani egy népcsoportot.

Nyelvet, kultúrát, hitvilágot, reményt.

Értelmiségiként tudom, hogy mekkora jelentősége van annak a kutatómunkának, melyet Péter bácsi kezdett meg, majd folytatott Kallós Zoli bácsi, Kóka Rózsika, Csoma Gergely, Halász Péter, Harangozó Imre, Nyisztor Tinka, Pozsony Ferenc, Tánczos Vilmos, Iancu Laura. Kincskeresők és értékmentők ők mind, akik hozzájárultak ahhoz, hogy ma büszkén érezhesse minden csángó: van múltja, van jelene és lehet jövője is. Énekeik, balladáik, meséik, legendáik, táncaik, szokásaik nem váltak az enyészet martalékává, kötetekbe rendezve, rímbe szedve, fényképre komponálva, galuskába töltve, táncházban ropva őrzik anyóik, apóik szavát, mozdulatát.

Csángó Továbbtanulók Közössége, Csángó bál, moldvai táncházak, csángó értelmiségiek, moldvai falunapok, táncműhelyek, mese- és balladamondó versenyek, magyar nyelvi oktatás ... mind-mind olyan, csángóságunkat őrző fontos tényező, mely megmaradásunkat szolgálja, de nem létezhetne, ha Domokos Pál Péter egykor nem ült volna fel kis szekereire, s fedezte volna fel Moldvai gyönyörű tájait, benne népem különleges, ősi gyökereivel új erőre kapva megerősödő, ma is virágzó, s folyton termő, kincseit büszkén valló, a kor kihívásait felvállaló, megújulva tovább élő népcsoportunkat.

A Petőfi Sándor Program ösztöndíjasaként részben átélhettem azt, amit Domokos Pál Péter huszonnyolc éves korában tapasztalhatott és talán érezhetett a már szórványosodó Moldvában. A máramarosi magyar szórványközösséget járva eszembe jutottak Péter bácsi leírásai, melyeket az első útjairól írt. Tudtam, ahhoz, hogy elfogadjanak és elfogadják azt, amiről

beszélék, ahhoz követnem kell szokásaikat, életmódjukat, bele kell olvadnom a mindennapjaikba. A történelmi egyházak közössége ebben az esetben is erős kapocs volt, a szertartásokon és a szabadidős programokon való rendszeres, közös részvétel hamar meghozta sikerét. A közösség befogadott, megnyílt. Megdöbbentő volt, hogy mennyire örültek a falvakban, főleg az idősek, hogy valaki még érdeklődik a múltjuk, szokásaik, mindennapjaikban megjelenő élő hagyományaik iránt. Bár elsőre megoldhatatlannak látszott a feladat, hiszen olyan kevesen voltak ezek az adatközlők, s a szórványterületen belül is elszórtan éltek, más-más településen, azonban Péter bácsi is szembesült ezzel a kihívással, s eszembe jutott, mit gondolt ő erről: „Mindig vonzott az olyan feladat, amelynek hosszú ideje nem akadt gazdája, az olyan probléma, amely már-már megoldhatatlannak látszik, az olyan fehér folt, amelyet a kutatók szinte véglegesnek tekintenek.” (Hangszeres magyar tánczene a XVIII. században, 1978.)

A nehézségeiről nem sokat írt, inkább a feladata szépségéről tett említést gyakran. Kutatásai máig alapként szolgálnak mindazok számára, akiket érdekel a téma, s további felfedezéseket akarnak tenni Moldvában.

Erre biztatók én is mindenkit, tanulmányaim és gyűjtőmunkám során szerzett tapasztalataim alapján: vállaljuk a kihívásokat, hiszen a kitartás meghozza gyümölcsét.

Szórványban élünk, szétszóratva, de nem vagyunk egyedül: támogatjuk egymást, mint egyes csángók, szervezeteink összefogják a tevékeny személyeket, számos helyről érkezik támogatás a többéves múlttal rendelkező egyesületek és alapítványok számára is, melyek célja népcsoportunk támogatása, hagyományaink őrzése, azok tovább élésének biztosítása.

Mindezek sikerének legfőbb biztosítéka, hogy töretlen a csángó gyermekek tudásvágya, a szülők támogatása, melynek köszönhetően nem csak, hogy egyre több a fiatal csángó értelmiségi, de tanulmányaik végeztével hazatérve tudásukat a közösség javára fordítják.

És ez a legfontosabb: hazatérnek útjaikról – ki hosszabb, ki rövidebb időre –, s hazaviszik mindazt a tudást, amely segít a csángóságnak abban, hogy alkalmazkodva a XXI. század kihívásaihoz, továbbra is megmaradva, értékeiket megtartva őrizték magyarságunk archaikus nyelvi emlékeit, ősi hitvilágunk elemeit.

Lehet, hogy egy-egy ember csak egy-egy cseppet tehet hozzá, de tudjuk: apró cseppekből lesz a tenger.

S ahogy Domokos Pál Péter egy interjúban mondta Balogh Júliának: „Hiszek abban, hogy a sok minden apróság összeáll, s a tudást újra szét kell osztani!”

Kedves Olvasó!

A Csángó Tükör is egy ékes bizonyítéka a sok közül annak, hogy a csángóság életerejé töretlen, képes a változásra, ezáltal a fejlődésre és megmaradásra. Bárki, bármit is tesz népcsoportunk érdekében, gyűjtve, őrizve a közös tudásanyagot, a következő generációnak ad erős alapot a megmaradásra.

Bogdán Tibor

Demse Márton: Számadás

Halász Péter búcsúztatása

Rózsás felhőgyülekezet,
Kísért fiatal éveid felett.
Veszett gondolatok, szélviharok,
Baráti darvak, fekete varjak
Örvénylenek, idegenbe kergetnek.
Honi viharok, nyájos fellegek:
Vad bőszi bivalyhad
Léted felett kénessen kavargott
Égetve évgűrűs, évszázados fákat.

Ködös mende-mondákból
Sikeres éveidre, semmiből
Tüzes villám sújtott
És könnyörtelen világba
Kerget, a Setétek patakába.

Gyimesi zord hegyek alján haragos,
Sziklákat görgető patakok kígyóznak.
Égig érő tetőkön legel a kolompos
Sötét, hidegzöld fényben,
Évek óta építkezel keményen.
Fenyőkről deresharmat hull
Hajadra tapadva fényes ékűl.

Fiaid, fényed, nejed virágszál,
Ajka szegletén mosoly áll.
Gyönyörű, de kegyetlen a táj,
Ott minden lépés jobban fáj.

Szentülettől, fényes napkeletig
Hosszú az út a rögös valóságig.
Vigyázz! Torkodon torkollanak zengzetek,
És fenyőlomb leng házad pitvarában:
Harangra hang és reményt néző énekek
És honvágy neszek, a szárnyaló szavak
Hontalan gondolatok zúzmarájában.
Kimoshatod pestihon sebeit.
Láthatod tisztán a jövő évadot,
Itt nincsenek égő bűnláng-záporok,
Mert sziklák tartják életkereszt szegleid.
Isten vigyázza Emberhalász útjaid!

*Budapest, 2010. június 22.
(a költő ezzel a verssel
búcsúzott barátjától,
amikor az a
Gyimesekbe költözött)*

*Fotó: Kelemen Gabriell,
Gyimesközéplek, Setétpataka*

„Boldogabb voltam minden élő embernél”

Domokos Pál Péter magnificat-ja

Domokos Pál Péter a második moldvai gyűjtőútjára indul

Szoktunk játszani a gondolattal, hogy vajon ha egy-egy nagy nemzeti halottunk visszatérhetne és vissza is térne az élők sorába, mit szólna mindahhoz, amit ma a körünkben lát? Vajon ha Domokos Pál Péter most, 2019 őszén tenné meg moldvai kutatóútját leírna-e, leírhatná-e a következő sorokat: „Hosszú, 6 óras út után sötét erdőből bújtunk elő. Kútásó emberekkel találkoztunk, kik kimondhatatlan örömeimre magyarul beszélgettek. Szebben és tisztábban ejtették ki a szót, mint bárhol, ahol eddig jártam. Szíves örömeim felejtettem a korai felkelést, a szelet, a fásasztó utat, és boldogabb voltam minden élő embernél. Mert a Szeret folyótól keletre, Tekucs megye sarkában, hegyek között, románlakta területen, a völgy mélyén egy gyönyörű, szintiszta magyar falut látni – nagy boldogság”. Nagy boldogság... – ismétlem. Pedig nem a tejjel-mézszel folyó Kánaánba érkezett. Pusztán csak kútásó emberekkel találkozott. Magyarul beszélő kútásó emberekkel! – helyesbíthetne (joggal) az olvasó. Mi több: szintiszta magyar falura bukkant! Kimondhatatlan öröm, nagy boldogság! – ujjong fel... Magyarfalu határában, hála a Nagy Istennek, azt hiszem, Péter bácsi ma is leírhatná száz évvel ezelőtti érzéseit. De miért boldogság a székely fiatalembernek ez a találkozás? Hans Urs von Balthasar svájci teológus azt írja egy helyütt: „Az ember nemcsak megragadónak találja a szépet, hanem úgy érzi, az ragadta meg őt, és kisajátította magának”. Bátorodom azt vélelmezni, hogy valami hasonlót érezhetett Domokos Pál Péter száz évvel ezelőtti szülőfalum határában. Egy találkozás, amely messze több önmagánál.

Valóban boldogság két magyar találkozása? Eszembe jut ma is, itt és most pedig elven vízióként hat, a több moldvai településről feljegyzett világvégi monda, amely a következőket mondja: „Amikor immá az Isten úgy akarja, hogy többet ne legyen világ, a földön megmarad egy ember s még egy. Egyik a világ egyik végibe, a másik a másik végibe. S akkor azok az emberek addig mennek s addig mennek meddig essze nem találkoznak. S mikor meglátták egyik a másikat, megölelkeznek s kész. Ennyi vót, akkor el es jött a világvége. Kész.” A világ feloldódik az ölelésbe. (Vö.: A tékozló fiú története. (Újra)találkozás. Hazaérkezés az atyai ölbe.)

Emeljük át az 1929-es eseményt a mába. Van-e esélyünk Domokos Pál Péter boldogságának a megélésére? Lehet-e életcélja, de legalább tiszta vágya ez a fajta találkozás a ma emberének? Nem tudom... De abban egészen biztos vagyok, hogy mindent elveszítünk, ha lejjebb adjuk. Mint ahogyan akkor is mi leszünk a vesztesek, ha nem készülünk a Domokos Pál Péterrel való találkozásra az örök boldogságban. Álmodozom arról, hogy megítéltetésem órájában Péter bácsi Isten jobbán áll, és a fülébe súgja: ezt a magyar marék port egy szintiszta magyar faluban, magyarul beszélő kútásó ember véréből teremtetted. A szívét, Atyám, Te ismered. Isten pedig számba veszi egyenként valamennyi találkozásom és gondolkodóba esik.

Iancu Laura

Ki volt Domokos Pál Péter, és miért is olyan fontos ő nekünk?

Domokos Pál Péterről szeretnék megemlékezni. Erre a megemlékezésre két évvel ezelőtt, halálának 25. évfordulóján készültünk, de sajnálatosan nem volt mód megtartani. Ám az életpálya bő lehetőséget ad évfordulós megemlékezésekre, így ennek az évnek is van nevezetessége. (Elhangzott 2019. szept. 28-án a Csángó-Magyar Hagyományok Napján megszervezett Domokos Pál Péter emlékülésen.)

Ki volt hát Domokos Pál Péter, és miért is olyan fontos ő nekünk? Domokos Pál Péter azok közé az emberek közé tartozik, akik nem úgy hagyták el ezt a világot, ahogyan találták. Igaz, a világ is sokat változott körülötte, csaknem évszázadnyi életében. Tizenkilenc évvel Trianon előtt, 1901. június 28-án született a Csíksomlyó melletti Csíkvárdotfalván, elemi és középiskoláit is itt végezte, a tanítóképzőt azonban félbe kellett hagynia a román betörés miatt. Családjával Debrecenbe menekült, de amint megkapta kántortanítói oklevelét, hazajött és Csíkkarcfalván, majd a Hunyad megyei Vulkán községben kántorkodott. 1923-tól Budapesten elvégezte a tanárképző főiskolát, s mint matematika és ének-zene szakos tanár a csíkszeredai tanítóképzőben lett segédtanító. Már ekkor felismerte, hogy kisebbségbe került népének csak akkor van esélye a megmaradásra, ha mélyebbre ereszti a gyökereit, s erősebben kapaszkodik az identitáshoz szükséges hagyományba. Diplomás ember létére ünnepnapokon székelly harisnyában járt és megszervezte az ezer székelly rokolja találkozózt, hogy tudatosítsa az emberekben: a népviselet nemcsak múzeumokba való, de arra is alkalmas, hogy hordozója kifejezze vele hovatartozását. A román hatóságok is megértették a harisnyás székelly tanító szándékát, s arra hivatkozva, hogy budapesti oklevele nem

érvényes, eltiltották a tanítástól. Ekkoriban került kezébe Bartók Béla magyar népzenevel foglalkozó írása, amelyben azt olvasta, hogy a Kárpát-medencén belül minden magyar népcsoport zenei dialektusát ismerik már, csak a Bákó környékén élőkét nem. Érdeklődése ekkor, az 1920-as évek végén fordult az egykori Etelközben élő magyar népcsoport, a csángók felé. 1929-től kezdve több alkalommal megfordult Moldvában, és kötetekre való anyagot gyűjtött az ott élő magyar testvéreinktől. Első, több hónapig tartó Moldvai tartózkodása idején gyűjtései és kutatásai alapján írta meg és jelentette meg 1931-ben önéletrajzi, egyszerű monográfiáját Moldvai magyarság címmel. 1931-ben ismét álláshoz jutott Kézdivásárhelyen, de a hatóság két év múlva ettől a lehetőségtől is megfosztotta, ezért Gyergyóalfaluban kántorkodott. 1935-ben megnősült, elvette Antal Andor kézdívasárhelyi vendéglős lányát, Máriát. Érdekes történet ez is. A tanári étkezőben a fiatal tanárok ültek az asztal végében, s nekik többnyire már alig jutott valami étel. Egy darabig túrték ezt az állapotot, de aztán Szócs Lali tanártársával

otthagyták az igazgatói asztalt, elmentek Antal Andor vendéglőjébe, ahol nem csak a kosztot szerette meg, hanem a vendéglős lányát is, hamarosan feleségül vette, s szép sorban négy gyermekük született: Péter, Erzsébet, Ádám, Mária. Észak-Erdély 1940. évi visszatérte után a Kolozsvári Állami Tanítóképző igazgatója lett, s számos kitűnő zenészt, zenetudóst indított útjára. 1944-ben azonban végérvényesen el kellett hagynia szülőföldjét, s egy ideig Budapesten, a Népjóléti Minisztériumban igyekezett a hadirokkantak sorsán segíteni. Az 1940-es évek végi politikai fordulat után Domokos Pál Péternek nem volt helye a magyarországi közigazgatásban sem, ezért családjával a Baranya megyei Szárászra költözött, ahová a második világháború

során moldvai csángómagyarok települtek. Mint erdélyi menekült, földet kapott, és ott székely őseihez hasonlóan szántott-vetett, így tartotta el hattagú családját. És mint igazi írástudó: tanár, néprajztudós, bölcsészdoktor segítette magyarul írni-olvasni nem tudó csángó népét, hogy eligazodhassanak a világ dolgaiban, és gyűjtötte tőlük a magukkal hozott értékes népzenei anyagukat, amíg az államvédelmi osztály el nem hurcolta. Ezután alkalmi segédmunkákkal tartotta el magát és családját. Csak az 1950-es évek elejétől taníthatott ismét 1961. évi nyugdíjazásáig, s akkortól jelentethette meg könyvek, tanulmányok formájában munkás életének gazdag termését. Nevét viseli Budapesten a XI. kerületben a Sopron utca 5. szám alatti általános iskola, a Csíkszeredában működő Domokos Pál Péter Alapítvány, amely Borbáth Erzsébet nyugalmazott igazgatónő vezetésével a magyar nyelven tovább tanuló moldvai csángó diákokat segíti ösztöndíjával; Gyimesközéplekion általános iskolát, és Gyergyóalfaluban egy szervezetet neveztek el róla.

E nevezetes évfordulón el kell tűnődnünk a Gondviselés bölcsességén és igazságosságán. Ha Domokos Pál Péternek átlagos életkort mért volna ki a Mindenható, akkor a kommunista hatalom által háttérbe szorított, gyakran rendőri felügyelet alatt álló ember távozott volna közülünk, akinek élete munkája nagyrészt kéziratokban, földolgozatlanul maradt volna az utókorra. De mert megadatott neki a pátriárkai életkor, valósággal túlélte népe ellenségeinek legalábbis egy részét. Amikor 1992. február 18-án elszólította közülünk az Úr, ő maga rangos kitüntetésekkel elismerve, szellemi teljesítményének túlnyomó része pedig betakarítva, könyvekben, folyóiratokban maradt ránk. 1986-ban elsőként ő kapta meg a Bethlen Gábor díjat, végül pedig megérhette, hogy neki, egy szegény csíki földműves család legkisebb fiának a magyar köztársasági elnök és miniszterelnök adja át a Széchenyi-díjat.

Saját magát úgy jellemezte, hogy „Én nem találtam ki új elméleteket, hanem a meglévőt kutattam. Életem fő célja volt,

hogy a magyar műveltség hiányait pótoljam. Ha bármiféle okmányt találtam, vagy olyan zenedarabra leltem, amivel a magyar műveltség épületét magam is építhettem, akkor okvetlenül megfogtam és a helyére tettem.” Domokos Pál Péter tehát a moldvai magyarokra vonatkozó elméleteknek nem a számát gyarapította, hanem a rájuk vonatkozó tudásunkat szélesítette és mélyítette. A moldvai csángómagyarsággal való első, 1929. évi találkozásától életének 91. évében bekövetkezett haláláig, tehát több mint hatvan éven keresztül Moldva volt számára az első, az ottani magyarság kultúrája, sorsa foglalkoztatta leginkább. Ezt hangsúlyozza egy róla készült beszélgetéseket tartalmazó könyv címe is: Mindhalálíg Moldva. Nagyon találóan írta róla Erdély egyik kiváló közírója, hogy ő a moldvai csángómagyarok vándorapostola, s ez a méltó titulus rajta is maradt. Ezért is gondolunk rá hálás szívvel, nem csak most, és nem csak Pátyon.

Mert nem csak a kerek évfordulókon kell emlékeznünk rá. Domokos Pál Péter életéből, munkásságából, egész életének szellemi teljesítményéből mindenkor erőt meríthetünk helytállásunkhoz.

Halász Péter

(Csíksomlyó, 1901. jún. 28. – Budapest, 1992. febr. 19.):
tanító, tanár, zenetörténész, történész, néprajzkutató.
Csíksomlyón, Csíkszeredában, Debrecenben és
Budapesten tanult, matematika, fizika, kémia és ének-
zene szakon. Néprajz-történelem–magyar irodalom
tárgykörben doktorált Kolozsváron.

Domokos Pál Péter

Pályája kezdetén, Székelyföldön tanított több iskolában, ill. kántorkodott. Népművelő tevékenysége, valamint a székely kultúra nyilvános népszerűsítése miatt a román hatóságok eltiltották az oktatástól. Bartók Béla írásai olvasása nyomán 1929-ben gyűjtőútra indult Moldvába, amit 1931-ben megismételt. A harmincas években tanárként dolgozott, majd rövid ideig Kolozsváron vállalt munkát, előbb a Római Katolikus Státus pedagógiai szakosztályát vezette, később a Kolozsvári Állami Tanárképző igazgatója volt. A második bécsi döntés (1940) után nagyköveti tanácsosnak nevezték ki. Minthogy nem támogatta a bukovinai székelyek Bácskába történő telepítésének kormányzati tervét, megbízatásáról önként mondott le. 1944-ben családjával Budapestre menekült. A Közoktatási majd a Népjeléti Minisztériumban vállalt munkát. 1948-ban megfosztották állásától, hosszú évekig állandó rendőri megfigyelés alatt állt. Néhány évig a baranyai Szárászon kapott földek művelésével tartotta fenn családját. Eközben, a megyébe telepített moldvai magyarok körében jelentős néprajzi gyűjtést végzett. Az 1950-es évek elején megfosztották földtulajdonától, visszakérült a fővárosba, építkezéseken és különböző vállalatoknál dolgozott. Tanárhiány miatt végül rövid ideig (1961) általános- majd középiskolákban (József Attila, ill. Kaffka Margit/Szent Margit Gimnázium) alkalmazták. 1992-ben bekövetkezett haláláig levéltári források és néprajzi gyűjtései feldolgozásával foglalkozott. • Tudományos munkásságának legjelentősebb területe a moldvai magyarok történetével, néprajzával és népzenejével kapcsolatos. Korábban ismeretlen történeti és egyháztörténeti forrásokat tárt fel, fordított le és adott közre. Egyik fő műve, A moldvai magyarság című történeti, néprajzi kiadvány, amely 1931–2001 között 6 (átdolgozott, bővített) kiadást élt meg. Néprajzi tárgyú munkáiban egyebek mellett a (moldvai) halászattal, kendertermesztéssel, továbbá a betlehemes játékokkal, lakodalmi szokásokkal foglalkozott. • Munkásságának másik területe a népdal- és népzene- valamint az egyházzene-kutatás. Számos kéziratos énekeskönyvet fedezett fel és publikált, valamennyi között a legjelentősebb a Cationale Catholicum, amit saját gyűjtésű dallamokkal és kottákkal kiegészítve adott

közre. Elsőként közölt népzenei dallamokat Moldvából, előbb a Pátria lemezek sorozatban, majd a Csángó népzene I–III. című kötetekben. Zenetudományi munkásságának egyik eredménye, hogy a moldvai magyar népzene a magyar népzene dialektusai között önálló egységet alkot. Zenetörténeti tanulmányaiban a táncok, a ritmus, a hangszeres zene, az egyházzene és a népelemek forrásainak a feltárásával és a témák nemzetközi vizsgálatával foglalkozott. Folklorisztikai írásai közül külön kiemelendő a Júlia szép leány valamint a Szendre báró lánya című balladáról írt tanulmány. Tudományos munkásságának harmadik területe Erdély és Moldva jeles személyiségeihez (Kájoni János, Petrás Incze János, Lakatos Demeter, Márton Áron) kapcsolódik, és munkásságuk kutatására, alkotásaik kiadására terjedt ki. Tudománynépszerűsítő, művelődéstörténeti, publicisztikai írásai néprajzi szempontból is jelentősek. Egyik alapítója (1931) a napjainkban is megrendezett Ezer székely leány napnak, gyermek- és férfikórusokat vezetett, közreműködött az első csíki népművészeti kiállítás törzsanyagának az

összegyűjtésében és a kiállítás szervezésében. • Írói álnevei: Páldeák Áron, Gernyeszeghy Ádám. • Csíksomlyón egész alakos szobor őrzi emlékét, több székelyföldi és magyarországi kulturális szervezet, egy alapítvány és egy budapesti általános iskola viseli nevét. • Munkásságát több magas kitüntetéssel ismerték el (pl. Széchenyi-díj, 1991).

Fontosabb művei: A moldvai magyarság. Csíksomlyó, 1931. (6. kiadás: 2001. Bp.); Csángó népzene. I–III. Bp., 1956., 1961., 1991. (Rajeczky Benjaminsal); Júlia szép leány. Ethnographia 1959, LXX. 13–60; Szendre báró leánya balladájának tárgytörténeti háttere. Ethnographia 1975, LXXXVI. 4. 618–624; „...édes Hazámnak akartam szolgálni...” Kájoni János: Cationale Catholicum. Petrás Incze János: Tudósítások. Bp., 1979; Bartók Béla kapcsolata a moldvai csángó

magyarokkal. Népdalok, népmesék, népszokások, eredetmondák a magyar nyelvterület legkeletibb részéről. Bp., 1981. Irodalom: Domokos Mária: Domokos Pál Péter műveinek bibliográfiája. Néprajzi Hírek XXI. 1992. 1–4. 168–173; Táncos Vilmos: Domokos Pál Péter (1901–1992). Európai Idő III. 1992. 11–12., márc. 18–31; Halász Péter (szerk.): „...Teljes célokat elértem.” Domokos Pál Péter születésének századik évfordulója alkalmából rendezett emlékülés előadásai. 2001. április 11. (Csángó Füzetek 4.) Bp., 2004.

Iancu Laura

Megjegyzés. A Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézetének folklorkutató munkatársai körében készülöben van a Magyar Népköltészeti Lexikon kiadvány. E vállalkozás keretében készült el Iancu Laura Domokos Pál Péter népköltészeti (!) vonatkozású munkásságának lexikonszerű összefoglalása, amit az alábbiakban első közlésként adunk közre.

Diósi-Gábor Felicia

Nyelvünk

Káljáték csak fel mámokám, ébreszt reggelente
édesanyám.

Háj Péterke, háj Adriánka, szól lustuló öcséimnek.
Hájtok. Kész van a sült málé, a dulcsácát es béhoztam.
Kis-ki vássá mág az ágyat. Ötödzetek, mosogyadtok
mág, s hájtok csak enni. Serénykén. Ez utóbbi szót
nyomatékosabban hozzá téve.

Édesanyám így beszél hozzánk, csángósan. Ki álmosabban, ki
éberebben, felkelünk, felöltözünk, beágyazunk,
megmosakszunk, és megreggelizünk. Ha ettünk, s a ruhánkat és
körmünket is ellenőrizte, útnak ereszt minket.

Menjäték mámokám békévál, még odaszól kapunyitás közben.
Maradgyan békévál mám. Búcsúzunk tőle.

Kilépve a kapun, a tanárainkkal találkozunk, akik buszról szállnak
le, városból jönnek mindennap. Köszönünk nekik. Románul. Ők
városiak, románok és idegenek.

Ha osztálytársakkal futunk össze az utcán, már románul
beszélünk. Mert valahol mögöttünk ott vannak tanáraink. És
meghallhatják. De ha falusi bácsival, vagy nénivel találkozunk,
nekik még csángósan mondjuk hogy: jövögát? menegát? Hogy
máshogy köszönhetnének? Hisz ők máshogy nem beszélnek.
Az iskolába, csak titokban, sugdolózva csángózunk. Amit bárki
meghallhat, azt románul mondjuk. Délután, haza fele menet,
nagyapám olvasóját mormolja a kapu előtti padon. Magyarul.
Nagyjátokám! Kiáltom messziről. Nagyapám mosolyogva
megkérdezi.

Bé tért fiam a sok tanyítás ma es a fájádba? Bé, nagytát, dá mind
rományul. S nevetve lépek be a kapun. Kapunbájül van az
otthonunk. A nyelvezetünk. Mögöttem nagyapám, félhangosan
sóhajtva, Istán ságéljen mág nünköt mond el egy kifújt levegővel.
Mágfordul még a kárák, teszi hozzá még, és folytassa a
megkezdett rózsafüzérét.

Sokszor eszembe jutnak nagyapám szavai.

Eszkendők elmúltával, igazzá váltak. A kárák mágfordult.

Budapest.

Hétfőn, november 13-án, ünnepelni hívtak. A nyelvem Ünneperé.

Hogyan mondjam el, hogy miért drága nekem a nyelvem?

Mélyen. Odabent. Az édesanyám ébresztő szavai csilingeltek.

Régről. Távolból. Otthonról.

Oly édesen. Káljáték csak fel.

Büszkeséggel töltött el, hogy engem, csángóként hívtak erre az

ünnepre.

Hogy beszéljek arról, ahogy beszélek. Hogy mondjam el, hogy

miért fontos, miért jó és miért kell nekünk. A nyelvünk.

Nagyjátokával, nagymamokával, mámokámval, tátokával,
hugescskáim, nénikém, bágyékém, zescsém beszélt nyelve. A

falum nyelve.

Hallgattuk az iskolába tiltását. Hallgattuk a templomba tiltását.

De otthon szabad volt. Otthon még a macskáinknak is csángóul

mondtuk, hogy: kötsz macsca.

A nyelvem a gyökerem.

A nyelvem a családom.

A nyelvem én vagyok.

Én, egy csángó Felicia, Lujzi-Kalagorból.

2017. november. 15, Budapest

káljáték -keljetekek, ébredjetekek
kis-ki. - mindenki, utalva arra, hogy mindenki a maga ágyát (igaz,
négyen is aludtunk egy ágyban)

dulcsáca - lekvár (rom.nyelv)

vássá mág - vesse meg

ötödzetek - öltözzetek

mosogyadtok - mosakodjatok

serénykén - gyorsan

menjäték békévál - menjetekek békével

(elköszönési forma, Lujzi-K.)

maragyan békévál - maradjon békével

(elköszönési forma, Lujzi-K.)

Jövögát? - Jön?

(köszönési forma-találkozáskor az utcán, Lujzi-K.)

Menegát? - Megyeget?

(köszönési forma-találkozáskor az utcán, Lujzi-K.)

olvasó - rózsafüzér

nagyjátokám - nagyapókám

bé tért - befért

ma es - ma is

fájádba - fejedbe

szoriscsiák - szorítják

kapunbájül - kapun belül

dá - de

mágfordul - megfordul

kárák - kerek

nagymámoka - nagymamácska

mámoka - anyuka

tátoka - apuka

hugescska - hugocska

nénike - idősebb lánytestvér

bágyéká -i dősebb fiútestvér

zescsém - öcsém

kötsz macsca - el innen macsca

No, aztán kértem őket, hogymeséljenek, s meséltek. Énekeljenek, s énekeltek.

Személyes történetek a XX. századból Domokos Pál Péter

Az interjút készítette Balogh Júlia 1986-ban, a visszaemlékezést szerkesztette Topits Judit.

Éjszaka a Kurta patak fejében hatalmas zápor esett. Olyan, hogy a magas hegyekről leomló víz a Somlyó patakát, amely ér számba is alig megy el, hatalmas folyóvá duzzasztotta. A folyó útján mindent ölébe kapott, és vitte az Olt felé. Állatokat, kisebb házakat, a Cziffra Elek malmát is felkapta, és úgy elvitte, hogy csak a Petreszek és Salamonok fűzfái tudták megállítani. Ezen a záporos éjszakán, június 28-ról 29-re virradólag, 1901-ben, Csíkvárdotfalván, Domokos Elek családjában megszületett a legkisebb gyermek, s ez én volnék. A község később Csíksomlyó része lett. Hatan voltunk testvérek, én vagyok a hatodik.

Visszatérve saját életmenetemre: 1929-ben, amikor kenyér nélkül maradtam, kezembe került Bartók Béla A magyar népdal című könyve. Ez volt az első könyv, amelyik tudományosan beszél a magyar népdalról. Szétszedi aprójjára, elemzi, s a népdal addig elképzelhetetlen fontos vizsgálatát viszi végbe. Ennek a könyvnek az első részében az van írva, hogy a népdalgyűjtést Bartók, Kodály és társaik az egész magyarlakta területen elvégezték, csak a moldvai

Bákó (Bacău) körül lévő néhány csángó faluba nem jutottak el. Ennyi elég is volt arra, hogy meggondolkoztasson: íme, állás nélkül vagy, ez a kérdés megoldatlan, így nincs semmi akadálya annak, hogy te próbáld meg! S el is indultam, be is mentem s elkezdtem a munkát. Végigjártam a sok falut, amelyeket később felsorolok, majd többször vissza is tértem, míg csak alkalmam volt rá.

Első alkalommal bementem Gorzafalvára (Oituz). Ez a falu az Ojtoz patak bal partján fekszik, egy nagy magyar falu. Láttam, hogy nem örvendeznek annak, hogy ott járok-kelek közöttük. S hogy miért? Mert nadrágban mentem. A román tisztviselők, akikkel hivatalos ügyeket kellett intézniük, nadrágban jártak, s nem harisnyában. S szegény csángó magyarokat csak úgy szólították, hogy: Mai bändene! (Te, hazátlan!) – ez volt az ő megszólításuk, s érthető, hogy nem is akadt beszélőnivalója egymással a hivatalnokoknak és a moldvai magyaroknak. Gondolták szegénynek, hogy én is valami efféle lehetek. Amikor látták, hogy nem, elkezdtünk beszélgetni. Akkor figyeltem fel arra, hogy a beszédjük gyorsabb a mienkénél. Sok a diftongus, kettőshangzó, tehát az ie: iedesanyám, miért mientél ki stb. Sok a régi igealak: jöttél lenne, hoztál lenne, mentél lenne. Aztán sok az idegen szó. Természetesen a mai székelyeknél is megdöbbenéssel kell észlelnünk ezt a jelenséget. Így a hivatalok

nevei – primaria stb. – csak románul használatosak. No, aztán kértem őket, hogy meséljenek, s meséltek. Énekeljenek, s énekeltek.

.....
Gorzafalvától balra, a vízparton fölfele kapjuk Szitást (Nicorești), Szőlőhegyet (Părgărești), Újfalut (Satu Nou), Diószeget (Tuta) és Tatrost (Târgu Trotuș), majd Ónfalvát (Onești). Ha Gyimesből jövünk, a Tatrosta folyó Csügés patak völgyében találjuk

Oláhcsügest (Ciugheș) és Magyarcsügest (Cădărești), a Tatrost felső szakaszán Gyimesbükköt (Ghimeș-Făget). A Tatrost partján lefele a jobb parton van Kománfalva (Comănești), Dormánfalva (Dărmănești), Szaláncfürdő (Slanic Moldova), Kicsiszalánc (Tărăța), Nagyszalánc (Solonț). A Tázló partján van Szépvíz (Frumoasa), Pusztina (Pustiana), Kicsiszerbek, Nagyszerbek, Kövesalja (Petricica), Máriafalva (Larguța). Ezek a falvak, Gajcsánát (Gaiceana) is hozzátéve, együtt adják a székely származású csángó magyarságot Moldvában. A déli csángók Bákótól (Bacău) kezdődnek a Szeret folyó mindkét partján: Lujzi-Kalugar (Luizi Kalugara), Bogdánfalva (Valea Seacă), Nagypatak (Valea Mare), Klézse (Cleja), Somoska (Somușca), Külsőrekecsin (Fundu Răcăciuni), Rekecsin (Răcăciuni), Szászút (Sascut), Egyedhalma (Adjud), Ploszkucény (Ploscuțeni), Csik (Ciucani), Berendfalva (Berindești), Forrófalva (Faraoani), Trunk (Galben) stb. Az északi csángók: Szabófalva (Săbăoani), Merszefalva (Mirești), Domafalva (Răchiteni), Miklósfalva (Miclăușești), Kickófalva (Tețcani), Halasfalva (Hălăușești), Lökősfalva (Licușeni), Karácsonkő (Piatra lui Crăciun), Szeretvásár (Siret). Ezek a falvak együtt 1929-ben kb. százhuszezer lelket jelentettek. Az akkori százhuszezer fő ma (1986) kétszázötvenezer. Sokan közülük már elfelejtették a magyar nyelvet, leginkább az északi csángók. Útjaimon felkerestem a

bukovinai székelyek öt faluját is: Andrásfalva (Măneuți), Józseffalva (Vornicenii Mici), Fogadjisten (Iacobești), Istensegits (Țibeni) és Hadikfalva (Domești).
A csángó magyarság nagyon elmaradott és meggyötört nép volt mindig! Nem álltak velük szóba az állam emberei, kihasználták őket, tönkretették, de embernek soha nem tekintették. Mégis tőlük hallottam az egyik legszebb éneket, tiszta pentaton dallammal [éneklí]:

*Veres az ég tova felé, Vörös az ég tova felé,
Az én rózsám arrafelé, Az én rózsám arrafelé*

S a másik [éneklí]:

*Az erdő szélébe, az erdő szélébe,
Ihol két katona, ihol két katona.*

Ebből csinálták, ehhez a dallamhoz írta Jankovich Ferenc a Sej, a mi lobogónkat fényes szellők fújják szöveget, itt Pesten. De a dallamot én hoztam a csángóktól. Aztán gyönyörű balladákat énekelnek, a Júlia szép leányt is tudják, de ők Márton Szép Ilonának nevezik, a Budai Ilona balladát, a Szívtelen anyát, meséket, az ember koráról való mondát, és sok mindent. Nem tudja az ember, vajon honnan örökölték, kitől tanulták, hisz iskolájuk sok száz esztendőn keresztül sose volt. Utánam még több népzene gyűjtő is járt Moldvában – Veress Sándor, Lükő Gábor, Balla Péter, Erdélyből pedig Jagamas János és Kallós Zoltán –, a nyelvi kutatásokat pedig Szabó T. Attila és társai végezték el. Nagyon nagy anyag gyűlt össze azóta, könyvek jelentek meg, így Kós Károly, Szentimrei Judit és Nagy Jenő igen fontos könyve, A moldvai csángó népművészet címmel, aztán Kallós Zoltán könyvei – a Balladák könyve és az Új guzsalyam mellett –, Jagamas Jánosnak pedig több kötetnyi, rendkívül adatgazdag munkája látott napvilágot. Elmondhatjuk, hogy 1929 óta hatalmas irodalma gyűlt össze a csángókérdésnek. Ma már nem lehet azt mondani, hogy a csángókérdés ismeretlen volna, ma már mind több és több ember foglalkozik vele, rendszeresen kutatják a csángók életét. Moldva ma is ontja a kimeríthetetlennek tűnő nagyszerű néprajzi anyagot. A mai statisztikában azonban eredménytelenül kéremszük őket, nincsenek. A hatalmas népzenei, népnyelvi és egyéb néprajzi anyag olyan nép ajkáról gyűjtődött, amelyik hivatalosan nincs. A moldvai magyarok testvéreink, a nyelv, történelem, kultúra hozzánk köti őket. Kötelességünk ismerni őket és tudni róluk, hogy múltbéli önmagunkat is jobban megismerjük.
.....

Amikor a csángókérdéshez hozzányúltam, semmit nem ismertem az irodalmából, és ez volt a jó. Nem olvastam egyetlen vonatkozó írást sem, hogy ne befolyásoljanak semerre. Én a magam szemével, amit látok, ahogy látom, úgy tudtam leírni. Utóbb viszont roppant sokat foglalkoztam a csángókérdéssel, s rá kellett jönnöm, hogy hatalmas irodalma van. Megpróbáltam ezt az irodalmat elérni, s amit lehetett, el is olvasni. Egyre jobban izgattott a kérdés, mert ráébredtem, hogy ez sokkal nagyobb és

fontosabb dolog, mint ahogyan az emberek gondolkoznak róla. A csángókérdés: politikum, egy ország titka. Moldvában már annak kezdete óta élnek magyarok, s Erdélyből és Magyarországról folyamatosan újabb és újabb magyar csoportok érkeztek ide. A magyarság tehát Moldvában mindig jelen volt. A román állam úgy tekintett rájuk, mintha nem léteznének. Teljesen jogfosztottan éltek, bándin-nek (betolakodó, hazátlan) nevezték őket, s iskolájuk sem volt. Az első statisztika Moldváról 1859-ben készült. Úgy szerepelnek benne, mint katolikusok és protestánsok. A későbbi hivatalos statisztikák csak azt mondják, hogy ez az embercsoport nem számítható külön népcsoportnak, öntudat nélküliek, maguk sem tudják, hová tartozók, akikkel a jövőben mint valami néprajzi érdekességgel lehet majd foglalkozni. Románia az idők folyamán tudatosan hallgatta el, hogy nála is élnek kisebbségek. Vajon az ő nemzetiségi követeléseik, amiket annak idején a magyar kormányzattal szemben fenntartottak, itt, Moldvában megvalósultak-e? Vajon ezeknek az anyanyelvével, iskoláival történt-e valami? Meg sem említik őket, és ebből taktika lett. Román oldalról az első könyv

1942-ben jelent meg róluk. Itt a csángó katolikusok mint ősrégi oláhok szerepelnek. Gondolom, a politika az lehetett: egy nép annyit ér, amennyit a vezetői. Hogy ne érjen semmit, nem engedem, hogy vezetői legyenek. Így nem is volt egyetlen magyar tanító vagy pap sem náluk, az 1813-ban született Petrás Ince Jánost kivéve. Első utam után tehát mindent elolvastam a csángókról. Én nemcsak a népdalt gyűjtöttem, hanem arra törekedtem, hogy teljes néprajzi gyűjtést végezzek. Az első utam eredményét könyv formájában

írtam meg A moldvai magyarság címmel. Elmentem Bartók Bélához, Kodály Zoltánhoz és Szabolcsi Bencéhez – íme, ezt az anyagot hoztam. Ekkor Bartók írásba adta, hogy tudományos szempontból fontos volna a könyv kiadása. De hiába mentem bárkihez, az erdélyi életet nem érdekelte a csángók sorsa. Tehát se egyház, se párt, se más intézmény érdeklődést nem mutatott. Csíkszeredán volt egy nyomdász, Péter Ferenc, aki vállalkozott arra, hogy kiadja a könyvemet, s 1931-ben ki is adta ötszáz példányban. Könyvárusi forgalomba nem került, magam bonyolítottam a terjesztését.

Erdélyi élményeim, a gyerekkor, Gyergyó, Kovászna, Brassó, a gözölgő sárga puliszka, a városi kocsira összefutó harisnyás székelylegénykéek emléke nem múlt el nyomtalanul. A Mezőség után Gyimesbe kezdtem járni. A harsogó zöld hegyek, a fenyők komorló árnyéka, a frissen kaszált dús fűvön, a mésszel keretezett ablakú barna borona házak, a szinte éneklő dallamú magyar beszéd csodája vonzott, és mindent beborított az édes szénailat, a tej és túró szaga.

Részletek Csoma Gergely 1993 és 2002 között
megjelent moldvai írásaiból

„Krisztus tanítását ne feledje, legyen dolgos!”

Ott hallottam, hogy élnek még csángók a Kárpátokon túl is, de oda nem kell menni, azok „tyár magyarok”, beszédüket se érteni szinte, az „oláhokkal” tartanak, és még meg is ütik tán az embert!

Kíváncsiságot éreztem, látni akartam azokat az „alig magyarokat”. Könyveket kutattam fel a Széchényi Könyvtárban, ültem az írások fölé görnyedő emberek közt a mély csöndben, térképeket rajzoltam, és nem sejtettem akkor még, hogy két évvel később megismerkedem majd a szálfatermetű Domokos Pál Péterrel, az ősz tudóssal. Tanítványa lettem, előadásainak

és ismeretlent. Emlékszem, milyen tamaskodva fogadtam jövődölését, hogy a csángóügy világeseményné válik, Románia a művelt Nyugat szégyenpadjára kerül. 2001. március 12-én az Európa Tanács határozatban állapította meg a csángók ősi magyar származását – ellentétben a román sugalmakkal és ferdtésekkel, miszerint egy öntudatos román óskatolikus közösségről lenne szó –, és ajánlásokat írtak elő Románia számára az egyedülálló csángó kultúra megőrzésére.

Arcok villannak elé, a pirosposzsgás, metszett szemű Attiláé Szabófalváról, Ilonáé, a csöndes szavú tejgyűjtő vénleányé, aztán

az északi varázslóasszonyé, akit nem temetett el a papja, mert jószolt babszemekből és kártyából. Sánta Erzsike rekedtes hangját hallom, ahogy ráolvás betegségekre, és Bori néni hosszú kínlődását látom haldokló férjénél. Megelevenedik a lankás moldvai tájon Kotyor Péter alakja, aki egész életét végigdolgozta buzgó becsületességgel, még halála napját is, mert csak este, munka után lett rosszul, a lüktető mezőről jövet, és aztán meghalt ő is, csendesesen, mert nem akart terhére lenni családjának.

Nagyfia még a Ceaușescu-idő végén szökött meg, és hírt nem kaphatott tőle. Én hordtam ki dugva a hozzám küldött fiúi leveleket, s küldtem ki magnókazettán a kisrekecsini család üzenetét. Hallom a gondos atyai intelmeket. Krisztus tanítását ne feledje, legyen dolgos! Látom Kotyor Péter piros arcát, göndör fűrtű, őszülő

feje a fehér vászoning fölött, és mint sikoltás hasít a sötétbe Máris néni elfülő hangja: „Gyere haza, fiam!” . . .

Megható Domokos Pál Péter töretlen hite, megszállottsága, ahogy egyedülként vívta harcát a kádárista Magyarországon a moldvai csángómagyarokért.

Emlékszem a zsúfolt egyetemi klubokra, művelődési házakra, a nyers igazságtól megrendült emberekre, a zavartan heherésző, pisszegő „hivatalosokra”. A nyolcvanas évektől hívták

Bargovani férfi 2018

részvevője. Diaképeken mutattam a csángóság megrázó jelenét, bíráltam a marxista-leninista nemzetiségi politika hazugságait, és Péter bácsi fotóalbumom utószavát írta, később kiállításomat nyitotta meg a Néprajzi Múzeumban. Sírjára csángó keresztet faragtam, zsindeyyel fedettet, és elkészíthettem bronz domborművét Budapestre, a Budafoki úti ház falára. Péter bácsi számtalan előadásán vettem részt, hallgattam zengő hangjának fordulatait, de mindig tudott újat mondani, meglepő

Szabofalvi asszony 2018
Szent Marton nap

előadásokra. Budai Ilona, Marosi Júlia, Faragó Laura, Ferencz Éva kísérték, s ragaszkodott hozzá, hogy én is menjek. A lányok énekeltek, én diaképeken mutattam a megrendítő jelent. A fekete termekben érezni lehetett a feszültséget, a kádárista elhallgatott-elhazudott világ és a valóság feszültségét. Az emberek kábultan kérdezték: lehet ez? Lehet egy népet mindenétől megfosztani? Iskolák, anyanyelvű misék tiltásával, családnevek erőszakos megváltoztatásával teljesen megsemmisíteni egy kisebbséget? Erdélyre is ez vár? Az erőteljes öregembert 79-ben ismertem meg. Nem tudtam, hogy a Széchényi Könyvtárban olvasott, megsárgult régi könyv szerzője még él. Donáth Matyi küldött el hozzá. Érdeklődése, kedvessége feloldotta tiszteltből adódó gátlásomat. Biztatott, mint másokat, segített. ...üzent, látni akar. Az asztalon Super 8 mm-es filmfelvevő és Sony magnetofon hevert. – Nyugati magyaroktól kaptam moldvai munkára... Tessék, használj!... Most először fordult elő, hogy anyagi segítséget kaptam. Nyersanyagot szerzett nekem a fényképezéshez. Bejártam vele Magyarországot, előadásokat tartott, én diaképeket vetítettem. Előadásra mentünk. Lelkes fiatalasszony vitt minket. A beszéde utáni dermedt csendben felállt, kezét okítóan emelte föl: „Felkérek mindenkit, minden magyart, hogy szombat esténként két perct gondoljanak a kívülrekedt magyarokra. Amíg egy

meggyújtott gyufaláng elég, gondoljuk végig, miben tudnánk segíteni neked. ... Mindenki karcolja a szívébe a régi hazát, s ott őrizze azt! Mi, öregek elvesztettük a hazát, nektek, fiataloknak kell azt megtalálni és megőrizni! Hogyan? Többet tenni, mint eddig, és másokért élni!”

Épp díszítem a karácsonyfát, négy moldvai legény áll az ajtómban, megénekelni jöttek ősi moldvai szokás szerint. Másnap együtt megyünk Péter bácsihoz. Mesterem gondolkodva nézett maga elé, aztán maga köré gyűjtve a fiatalokat, beszélt múltjukról, jelenükről, és a feladról, ami rájuk vár, arról, hogy meg kell maradniuk... „Lehetek román állampolgárok úgy, hogy megmaradtok magyarnak. Ne tűrjétek a csúfolódást! Nem vagytok bozgorok, hazátlanok! Nem román kenyeret esztek, hiába mondják nektek. Ti megdolgoztok a kenyeretekért! Ingyen ők nem adnak semmit.”

Szárászton – ahol a háború után gazdálkodott – századik születésnapjára rendezett koszorúzáskor szembenéztem a falusiakkal és az ötven moldvaival: „Ha ez az ember nem lenne, a magyarok a csángókról elfeledkeztek lenne!” – mondtam úgy, hogy megértsék őket, a Moldvából áthozottak, és Domokos Pál Péterről beszéltem nekik, aki 1929-ben járt először közöttük és egy életet dolgozott értük.

Kóka Rozália mesélte nekem akkor, hogy 1991 nyarán ő vezette az ablakhoz a pápalátogatásra kihozott moldvaiak elé Péter bácsit, aki állt ott megindultan, nézte a viseletvirágba borult utcát, és integetett, és könnyezett. Számtalanszor lenacionalistázták – miként engem is – olyanok, akik a magyarságért nem tettek semmit, de nem törődött vele. Végezte a dolgát, tanítványokat gyűjtve maga köré.

Szerettem, ő fiaként kezelte. Kapocs lettem közte és Moldva közt. Lassan, megfontoltan róva betűit, gyönyörű dedikációkat írt nekem ajándékozott könyveibe. Szerencsére még filmre vehettem két előadását. Botra támaszkodva, lánya kezébe kapaszkodva megnézte és megnyitotta fotókiállításomat. Megnyúlt, törekeny volt. Mikor utoljára meglátogattam, már láz gyötörte. „Írni akarok rólad” – mondta. „Gyere még” – kérte. „Most gyenge vagyok, nehezen dolgozom, bármelyik pillanatban várom a behívót”. Inas keze egy pillanatra megállt a levegőben: „... de ezzel nem foglalkozom”. Őt napra rá csendesen elment.

Fotók: Csoma Gergely

Pusztinai asszonyok imaja 2019

Csángó-Magyar Hagyományok Napja

Beszámoló a Pátyi Önkormányzat által meghirdetett 2019. évi civil támogatás felhasználásáról

Az előző évi pályázat elbírálásakor a Pátyi Képviselő Testület részéről jelezték, hogy helyben volna célszerű megszerveznünk a hagyományos Csángó Találkozót. Az ennek megfelelően összeállított pályázatunk kedvező elbírálásban részesült, amiért ezúton is köszönetet mondunk. Külön öröm, hogy a helyi kulturális vezetéssel („Trixi és Marci”) az általuk ajánlott közös rendezvényt sikerült jó együttműködéssel megtartani. A Csángó-magyar hagyományok napjaként meghirdetett közös programra szeptember 28-án, szombaton került sor, több pátyi helyszínen: a katolikus templomban, a Pátyi Művelődési Házban, a Hagyományok Házában, a Nagyréten, s a Pincehegy egyik pincéjében. A rendezvény szentmisével kezdődött, amelyet három moldvai csángómagyar pap (Tampu-Ababei József,

Salamon József, Magda Péter) celebrált, miközben Harkai Gábor helyi plébános atya gyóntatott. Ezt követően a művelődési ház nagytermében a csángómagyarok mindmáig legjelentősebb kutatójának, „a csángók vándor apostolának” elnevezett Domokos Pál Péter emlékére egy megemlékezést tartottunk; aki éppen kilencven éve ment először Moldvába

népzei kutatás céljából. (Nem sejtette, hogy hátralévő élete több mint hatvan évét a csángómagyarok szolgálatában és szeretetében tölti el.) Három előadót hallgattunk meg: az ünnepelt tudós ifjabb lányát, Máriát (aki folytatta is édesapja moldvai népzene gyűjtését), majd az egyesületünket alapító, évek óta Gyimesközéplekon élő Halász Péter írását felolvasó doktor Bolváry Gyula tagtársunkat, és a Budakeszin élő Csoma Gergely szobrászművész, fotográfus visszaemlékezéseit felolvasó Demse Márton tagtársunkat. Közben néhány csángó népdal hangzott el a moldvai Bálint Izabella és Kaszap Johanna autentikus csángó előadásában. - Az előadókat és az Egyesület tagjait a Művelődési Ház megvendégelte. Ezt követően a Hagyományok Házában lévő két, és a mellette lévő sátorban egy harmadik kiállítás, illetve az egész rendezvény hivatalos megnyitójára került sor, amelyet Székely László polgármesterünk vállalt magára. Ettől kezdődően a rendezvények itt, valamint a Nagyréten zajlottak. Az egyes programpontjaink voltak: a Pátyon is jól ismert Petrács Mária moldvai származású művész kerámia-kiállítása, Váradi Levente fotográfus fénykéпкиállítás, Kelemen Gabriell, Csángó Falu gyűjtemény, interaktív kiállítása.

A három csángó témájú kiállításnak nagy volt a látogatottsága, ami annak is betudható, hogy ilyen anyaggal – a kerámiákat kivéve – a Pátyi és környékbeli szép

számú látogatók közül kevesen találkoztak, s hogy mindegyik helyen választ kaphattak kérdéseikre. Tapasztalat szerint a Csángó Falunak volt a legnagyobb sikere. Egyidejűleg elkészültek a csángó recept szerint főzött-sütött ételek is, a vendégek többféléből válogathattak, készítőjük a moldvai származású Cernic Augustin, azaz Csernik Guszti tulajdonában lévő Szentendrei Korona étterem csapata volt. Kiemelendő a kukoricadarából (nem lisztből!) készült finom puliszka és a sajátos ízesítésű fölséges marhapörkölt. Volt még jurta a Pátyon élő Csák Attila szobrász- és grafikusművész rajzaival, gyerekeknek íjászverseny, kardozás,

agyagozás, kézműves sátor, kovácsműhely. A Nagyréten felállított színpadon egymás után léptek fel meghívott vendégeink: csángó dalokkal Petrás Mária, Bálint Izabella, Kaszap Johanna énekesek, és a külföldön is jól ismert Gerák Andrea előadóművész dal- és táncműsorral. Fellépett a nagyon várt moldvai táncával a Pátyi Pitypangok nevű helyi gyermek táncsoport.

Az eső is megjött, de az éneklés a Pátyon élő Tintér Gabriella népdalénekeskel és együttesével folytatódott a Hagymányok házában.

A gazdag programok előkészítésében és lebonyolításában részt vettek: a Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesület (személy szerint a moldvai Magyarfaluból származó Bogdán Tibor), Páty Község Önkormányzata, a PÁKICS, a Magyarok Szövetsége Pátyi Szervezete, a Lajta-Szeret Egyesület, az említett Korona étterem, s a Pincehegy egyik pincéje, ahol estefelé a csángó vendégeink s az egyesületi tagok Tintér Gabrielláékkel énekeltek, táncoltak.

A Művelődési Ház és Könyvtár igazgatója úgy vélte, hogy ez a szervezés jó kezdete lehetne egy folytatólagos sorozatnak, más kultúrák bemutatására is.

Páty, 2019.

Keöves Ferenc

*Fotók: Bogdán Tibor,
Csizmadia István,
Szabolcs Eszter*

Antal Imola

A pusztinai hosszúkendő 1. rész

Babes-Bolyai Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar
Magyar Néprajz és Antropológia Intézet

Kolozsvár, 2018

Első sorban úgy tűnik, fontos tisztáznom az elnevezéseket is, mivel a szakirodalomban is sok verziót találunk, és a gyűjtés során is több változatot használtak. Azt fontos elmondanom, hogy az interjúk és beszélgetések alapján kiderül, hogy ezt a kendőtípust a helybeliek nagy része egyszerűen kendőnek nevezi, és ebbe beleértene minden téglalap alakú, nagyobb méretű szövött technikával készített kendőt. A négyzet alakú, boltból beszerezhető fejviseletet ruhaként hallottam, de általában hozzátették, hogy fejkendő – hogy segítsenek nekem, mint nem helyinek az értelmezésben. A kerpa elnevezést elmondásuk szerint más, csángó falvakban használják. Ez valószínűleg a pusztinaiak székely eredetére vezethető vissza. Először azt a kendőfajtát veszem, amelynek anyaga pamut, mérete kisebb. A gyűjtés folyamán erre a következő variációkat találtam: kendő, öreges kendő, gyapot kendő. A második kategória a selyem kendők. Erre általában használják a kendőt, borandzsik kendőt; illetve ennek egyik változata, a sárga színű külön elnevezéseket kapott: sárig kendő, sárig lapi kendő, lapi kendő, sárig rakott kendő. A tüll anyagból készült menyasszonyviseletet egységesen habotkendőnek nevezték.

A különféle kézműves tevékenységek, illetve azok végeredményei évek óta az érdeklődésem középpontjában állnak, s különösen a paraszti készítésű-használatú textíliák készítése, használata érdekel. Amiatt is alakult ilyen irányba az érdeklődésem, mert egyetemi tanulmányaim előtt négy évig szövést tanultam a Nádudvari Népi Kézműves iskolában. Az ott szerzett gyakorlati tudásomat kamatoztatni szerettem volna a kutatásban is. Az öltözködéskultúra témái különösen izgalmasak számomra, bár annak is tudatában vagyok, hogy napjainkra alig maradt olyan magyar közösség, ahol az öltözködés még egy megszabott rend szerint, rendszerként működik, vagy legalább az emlékezet által utolérhető időszakban rendszerként tanulmányozható.

Kutatási tárgyául a moldvai csángók hosszúkendőjét választottam, arra voltam kíváncsi, hogy ez a nagymúltú viseletdarab milyen jelentőséggel bír napjainkban a moldvai csángó nők öltözködésében, mutat-e helyi jellegzetességeket a beszerzés-elkészítés, a használat terén, illetve formai szempontból. A kutatási helyszín megválasztásában segítségemre volt, hogy édesapám révén több moldvai magyar közösségben is vannak családi kapcsolataink, ami

megkönnyítette a kapcsolatteremtést, kutatást. Több közösségben való előzetes tájékozódás után, végül Pusztinára esett a választásom, ahol az adatközlőktől nyerhető információk mellett Nyisztor Tinka néprajzkutató helyismeretére is támaszkodhattam.

A kutatás indokolt voltát igazolja, hogy a terepen azt tapasztaltam, jelentős változások mennek végbe a moldvai közösségekben úgy az öltözködéskultúrát tekintve, mint az élet más területein.

A gyűjtés mellett, összehasonlító anyagként a zabolai Csángó Néprajzi Múzeum és a budapesti Magyar Néprajzi Múzeum online elérhető pusztinai anyagát is bevontam a kutatásba. Kutattam a válaszüti Kallós Zoltán Néprajzi Gyűjteményben is, de nem találtam pusztinai gyűjtést, illetve a tárgyak egy részénél nincsen adat a konkrét származási helyről.

Figyelmem elsősorban a kendőkre irányult, de a használati kontextus szemléltetése miatt a hozzájuk tartozó kiegészítők közül is rögzítettem néhány darabot. A használat mikéntjére (felöltés módja, alkalmak) vonatkozó kérdéseim során rendszeresen rákérdeztem olyan fotók esetleges meglétére, amelyen hosszúkendős nő látható, s az így megtekintett s rögzített fotók jelentik a kutatás harmadik forrástípusát. Vizsgálatom tehát a fejviselet egy jellegzetes darabja, a pusztinai „hosszúkendő” célozza. Az öltözködési elem megnevezését a szakirodalom alapján ebben a formában használom a dolgozatom folyamán, de jelzem, hogy ezzel a megnevezéssel nem találkoztam egyszer sem a terepen (a helyi megnevezések kérdésére a későbbiekben visszatérek). Kérdéseim vonatkoztak tárgy és ember viszonyára – ezen keresztül a beszerzés, használat, presztízs kérdéseire, valamint a technikai megvalósításokra.

Lévén, hogy technikai megvalósításaiban egyik legegyszerűbb viseletelemről beszélünk, feltételezéseim közé tartozott, hogy olyan tárgyakról van szó, amelyek archaikus formát őriznek, és technikai megvalósításaikban sokrétűek. A tárgy használatára vonatkozóan abból indultam ki, mivel a fejviselet hagyományos közösségekben, így ezen a környéken is fontos kommunikatív szereppel bír, s íratlan normák szerint használatos, amennyiben működik a társadalmi kontroll; és ezek a formák viszonylag

konzervatívak, nehezen változóak. Ide tartozik még az is, hogy ezek a darabok értékesnek tekinthetők, ezért státusszimbólumként is megjelenhetnek, rangjelző szereppel bírhatnak úgy közösségen belül, tehát egyénekre, családokra bontva, mint regionálisan. Feltételeztem, hogy mind a tárgyak formai jegyei, mind a jelzett szerepek, funkciók (tartalmuk, intenzitásuk, hierarchiájuk), időben változtak, sőt, egy a korábitól eltérő kulturális rendszerben is szerepet kapnak, folklorizmus-elemként is tetten érhetők.

A hosszúkendő

Gáborján Alice : Néhány női fejviseletforma: leplek és kendők című tanulmányában találunk bemutatást a hosszúkendő múltbéli jelenlétéről. Eszerint az asszonyok fejét-haját befedni régi hagyomány, az ókor óta találunk ennek bizonyítására adatokat, ábrázolásokat. Ez szerinte összefügghet a nemrég környékünkön is aktívan jelenlévő hiedelmekkel, a hajon keresztül végzett rontások változataival. Az ókor óta használatos fejfedő leplek mindig derékszögűek – ez esetben az az egyszerű logika érvényesül, hogy a technika (szövés) határozza meg a formát. Gáborján három nagy egységet állapít meg a fejfedőnek használt leplek kategóriáján belül: első a fejet és egész alakot fedő hosszú leplek, amelyek általában színesek, gyapjúból is készülhetnek. (A viselet ma is fennmaradt a muzulmán nőknél.) Legkorábbi ábrázolását Kr. e. a 9-8. században találjuk, majd az európai középkori szentábrázolásokon a leggyakoribb formának mondható (Gáborján 1985: 81). A második kategóriába a rövid leplek tartoznak, amelyek csak a fejet, esetleg a vállakat fedik, mindig fehér/világos színben, és len-, vagy kendervászon anyagból készülnek. Ezek az ábrázolásokon a használatnak többféle variációját mutatják: a fejre fogott, két oldalt lelógó formát, de a különböző formában megtekert változatokat is. A festményeken általában a szentek, királynők viselik az előbbieken leírt egész alakos leplet, míg a szolgálók, alattvalók jelennek meg a második kategóriában kifejtett típusban. A második típus ábrázolását legkorábban Egyiptomban, a Kr. e. 1500-as években találjuk, Európában pedig a görögöknél a Kr. e. 5. században. Európában a 9. század után terjednek el erről a típusról az ábrázolások. A harmadik kategória későn jelenik meg Európában, viszont gyors ütemben terjed el a 16-17. századtól kezdődően. Először úri körökben használják, majd a paraszti viseletbe is átkerül. Ez a rövid, négyzet alakú, háromszög alakra hajtott, legtöbb esetben áll alatt összekötött kisméretű leplelfajta. A szentábrázolásokon a szent nők fején legtöbb

esetben az első kategóriába sorolt egész alakot borító hosszú lepel jelenik meg, és koronával vagy glóriával társul (Gáborján 1985: 80).

Flórián Mária-nál szintén azt találjuk, hogy a leplek, fátylak hozzátartoztak a női viselethez mint fejrevalók. A középkorban az asszonyok arcát-fejét homlokkendő, állkendő, lepel borította, amit homlokpánttal szorítottak le. Európa déli országaiban ezek a főként női is fontosabb szerepet kaptak. Különböző leplek, különbözőképpen hajtogatva jelennek meg ezen a területen, és feltűnik a 14. században „feltalált” fátyoltű mint rögzítő eszköz. Ez a tű a fiatal nők sajátja volt, ők hordhatták, mely a fátyolkendő viselésében a könnyed formát adta. Az idősebb asszonyok, özvegyasszonyok be kellett, hogy burkolózzanak. Magyar nyelvterületen a délies forma is megjelenik (Flórián 2001: 93.).

Szintén Flórián Mária fejti ki a Magyar Néprajz 4. Öltözközés című részben ezt bővebben. Európa déli részén a 14. századtól a fátyoltű megjelenése teszi lehetővé, hogy a kendők, leplek

nagyobb szerepet kapjanak a női viseletben, mint a főként. Északon őrizték a rideg, középkori formákat: ott inkább egy csuklyából kialakult, elől nyitott főként alkalmaztak. Magyar területen mindkét elem megtalálható, esetenként együtt használatos (Flórián 1997:696.).

A leírt hosszúkendőforma a moldvai csángóknál még használatban van (Gáborján 1985:93).

A Gáborján által tárgyalt típusokra magyar forrásokat is ismerünk. Az első típusra, az egész alakot borító lepelre az Anjou Legendáriumban találunk példát legkorábban, amely 14. század eleji olasz ünnepi öltözetet ábrázol. A 15. századból való Kolozsvári Tamás Kálvária c. ábrázolásán is Máriát hosszú, egész alakot borító lepelben látjuk, de az itt feltűnő szolgálók a második kategóriába sorolt rövid, fehér lepelben jelennek meg. (Gáborján 1985: 80.). A második kategória ábrázolására szintén az Anjou Legendáriumban, bibliai jelenetek ábrázolásában találhatunk alakokat. Magyar középkori anyagban, Radocsi Dénes táblaképein a legtöbb asszony ebben a kategóriában leírt leplet viseli. (Gáborján 1985:81.). A harmadik, kis négyzetes kendő jelenlétére ma is gyakran találunk példát, első ábrázolás magyar területen a 17. századból származik. Az áll alatt megkötött rövid kendőről azt az információt közli Gáborján, hogy egy 19. századi feljegyzés szerint a magyar

parasztoknál az egyház ezt a kendőfélet ellenezte is, az egyházi vezető panaszkodik arról, hogy a paraszti asszonyok úgy „bepólyálják” fejüket, hogy nem hallják a prédikációt. Ez utóbbi forma leváltja az első két hosszúkendő típust, míg azok addig párhuzamosan voltak használatban, valószínűleg egymástól eltérő jelentéssel (Gáborján 1985:93.).

Forrásokból kiderül, hogy magyar területen általánosan elterjedt volt a lepelfajták használatára. Ezeknek a leírások alapján elsősorban funkcionális szerepük volt: védtek nap ellen, szünyog ellen, hó ellen. Az egyszerűen fejre borított ünnepi leplek megmaradtak a Dunántúlon (Flórián 2001: 94.).

A Magyar Néprajzi Lexikon a hosszúkendőről leírja, hogy fejre borítva vagy nyak köré tekerve, konyra tűzve, elől összefogva jelennek meg változatai magyar nyelvterületen. Elnevezéseik a következők: fidél, férevető, takarító, kőcöle. A nyak köré tekert változatára a következő kifejezések használatosak: bulázó, fidel, kontyoló fátjol (dulandlé). Erdély keleti részén és a Dunántúlon megtaláljuk színes tűkkel tűzködött változatát. Erre a következő megnevezések találhatók: bíbor, tekerődzőfátjol, pacsa, hátravető. Ez a viselet az újasszonyt illette, helyébe lépett a menyasszonyi fátjol. (K. Kovács 1979:107.) A bíbor, mint hosszúkendő típus a lexikonban a következőképpen van bemutatva: a legfinomabb, erősen sodrott fonalból készült, áttetsző vászon; másfél arasz széles, másfél méter hosszú. Gyermektelen fiatalasszony viselete; ezüst tűkkel erősítik a főkötőre, illetve nyakán megtekerve tűzik a mellére. A Sárközben volt használatos (Andrásfalvi 1977: 284.). A sárközi szóttesek leírásánál azt is olvashatjuk, hogy a tekerődző bíbort sáfránnyal sárgítva használták szemfedélnek. Késői időszakban díszítik piros, kék, arany szálakkal (Fél 1977: 418.).

Felvidéken hamvas, Hegyhátvidéken asztalruha néven maradt fenn. A felvidéki forma a középkori viselési gyakorlatot őrzi elemeiben. Találunk nyakat szabadon hagyó, mediterrán kendőkre emlékeztető kendőviseletet magyar területen, amely visszavezethető az Itáliáig, Galiciáig terjedő kereskedelmi kapcsolatokra. A magyar nemes- és közrendű asszonyokat a 16-17. századig a középkori követelmények szerint áll alatt hátra vezetett, vállon ismét előrehozott kendővel ábrázolják (Flórián 2001: 96.).

A Somogy megyei Visontáról jegyzi 1860-ban, hogy „török asszony módjára” nyáron is keszkenővel bekötözik a nők a fejüket, „csak az orr és a szemek látszanak ki” – ami egy török parancs nyomán maradt szokásban, és nem hagyták el. Ezeknek beszerzése boltból is lehetséges volt, balkáni kereskedők szállították be. Az állat és homlokot is takaró kendő lepel viselési módja Flórián szerint Erdélyhez és az egykori hódoltság területéhez köthető. 17. századi adatok szerint az áll alatt átvezetett hosszúkendőt nem vezetik körbe a nyak körül, hanem fül mellett megtűzik. Bogláros tűkkel rögzítik a fátylat az Alföldön a nagykőrösi, szentesi, ormánsági, szlavóniai változatokban; valamint Erdélyben a hétfalusi csángóknál, a torockói és barcasági újasszonyoknál (Flórián 2001: 97.). Itt fontos, hogy a fátylak csak felkötési módjukban mutatnak török/balkáni hatást, a fej bebugyolálása Európa asszonyainak fejviseletében is több évszázados múltra tekint vissza (Flórián 2001: 98.).

Flórián szerint: „A női öltözet – ellentétben a keleties vonásokat előszeretettel adoptáló férfiruhával – a keleti eredetű anyagokat, díszítőelemeket is következetesen nyugati szemlélettel ötvözte magába. Ennek ellentéte elvértve fordult csak elő, mint éppen e fátylváltás vagy pl. a moldvai csángó asszonyoknál egykor szokásos törökös fez és kendő, a tulpán esetében, és a székely asszonyok a múlt század elején turbánszerűen felcsavart kendőt is viseltek.” (Flórián 1997: 707.).

Hosszúkendő Erdélyben

Úgy tűnik, hogy ez a korábban Európa-szerte széles körben elterjedt viseletelem az utóbbi bő két évszázadban egyre szűkebb területre szorult vissza, de anakronisztikusan későbbi jelentőséggel bír a romániai, különböző nemzetiségű közösségekben.

A székely viseletben korábban előforduló változatára Gazda Kláránál és Orbán Baláznál találunk adatokat. Gazda feljegyzésekből következtet a hosszúkendő székelyföldi jelenlétére, Apor Pétert idézve helyenként: „A köznép is mindinkább »aranyos szélű gyenge patyolatra« vágyott. A hosszúvás fátylvendőt azonban, helyi előállítására ellenére, 1840-ben a Homoród mentén csak az »éltesebb« nők facsarták »oly

kecsesen, turbán szerűleg, hátul lecsüngő véggel zacskószerű főkötőjük köré«”. Ugyanitt beszél a kendő cseppessel együtt való megjelenéséről, amely ünnepi viseletnek számított (Gazda 1998:64.).

A Nagykendők, abroszok mint viseletelem jelenlétéről is beszámol, 17. századi adatok alapján. (Gazda 1998:65.) Valamint a gyolcs főrevalók emlékére állítja, hogy „Csíksban »ösi« szokás szerint csak a katonarenden lévők viselhettek hófehér kendőt, a jobbágyrenden lévőknek csak a háziszótt színes kockás dukált.” (Gazda 1998:66.). Itt érdemes megemlítenem, hogy a csíkszentdomokosi asszonyok viseletükhöz általában fehér kendőt használnak (ez látható mostanában is, ha beöltöznek viseletbe).

Zabola falu leírásában találjuk azt, hogy ott készítettek fátylvendőket: „...hajdan országszerte híres az itten nagy mennyiségben gyártott finom fátylvendőről, melyekkel a székely és magyar nők fejüket ékítették. Most a külföldi szövetek leszoríták ezen iparczikket a forgalom teréről.” (Orbán 1888: 136.).

A Szabó T. Attila által összeállított Erdélyi magyar szótörténeti tárbán is találunk címszavakat, melyről következtethetünk a hosszúkendő formáira: kendő, kendező, fejkendő, kendőkeszkenő, fátjol, fátjol-főkötő, kalapfátjol. Például zabolai kendő néven: kolozsvári adatot 1836-ból: „Egy kised Zabolai Kendő, a vége ezüst fonallal ki varrva. [Kv., Pk. 3.]”. (Szabó T. 1975:366) A női fátjol-főrevalónál a következőt találjuk 1736-ból: „Nem vala annyi modi az fejeken, noha az menyecskek akkor is majd így jártak, mint most, de nem vala annyi taréj,

tisztességes fátyol volt a fejeken, azt lebecsátották, hogy el igen messze vonszolódott. [Met Tr 342-3]". Aranyos fátyol címszó alatt: „az aranyos fatyolbol marat egy feketőnek valo fatyol. [Cege SzD, Török Bertalan gyűjt.]” (Szabó T. 1975: 729.).

A kalotaszegi kontyoló fátyol változatát a Kalotaszegi magyar népviselet című kötetben dulandréként nevezik meg. Itt az szerepel róla, hogy az új menyecske három-négy éven keresztül (vagy amíg az első gyereke megszületik) templomi viseletként használja (Faragó-Nagy-Vámszer 1977: 213).

Az erdélyi szászok viseletében előforduló hosszúkendőről találunk román szakirodalom alapján is információt. Itt leírják viselését, miszerint a fehér vászonból készült fejkendő a fejre volt csavarva, áll alatt átvezetve, és nyáron nap ellen szalmakalapot viseltek. (Bielz 1956:7.) A Szeben környéki szászok viseletéről azt írja, hogy a fonott copfokra posztó betétet erősítettek, arra kis kendőcskét kötöttek, erre homloktól dísz szalagokat vezetnek hátra, tarkón keresztül, ezeket lelógatják a ruha aláig. Ezekre jön rá a fátyolkendő, ami az egész fejet beborítja, és a váll alatt csüngő két vége díszített. Valamint a Szentágotai viseletnél azt a típust is leírja, amikor színes fátyoltűkkel tűzik meg a fátylat „korona alakban”. (Bielz 1956:10.) Ugyanebben a leírásban találunk egy nyári viseletfajtát, amely egy ráncolt vastagabb ráncolt vászontípus, a szélén feketével vagy kézzel díszítve, amelyet esőkendőként használnak. Ezt a hátukra terítve hordják (Bielz 1956: 12.).

Orbán Balázsnál több helyen is találunk említést. A barcasági szászok viseletéről is leírja a felkontyoláskor felrakott fátyolkendő bogláros tűkkel feltűzött változatát (Orbán 1871: 398.). A hétfalusiak fejviseletéről írja, hogy a csepesz vagy főkötővel társított függő szalagokra illesztett átlátszó, vékony anyagú fátyolkendő nélkül sem télen, sem nyáron nem mennek ki az utcára. Sőt, ennek az újasszony viselet formájáról is ír, melyet Pürkerecen, Tatrangon, Zajzonban viselnek férjhez menés után 3-4 hónapig, a citromszínű selyem „barancsik” fátyolról, amit bogláros tűkkel tűznek fel (Orbán 1871:141.).

A környékbeli román etnikumú közösségekről készült vizsgálatok eredményeit is fontos figyelembe vennem. A Secoșan-Petrescu által készített leírásban a következőképpen jelenik meg: „A nő fül mögött két copfba fonja a haját, tarkónál keresztetzi, felhözza fejtetőre, ahol rögzíti. Ezeket a copfokat fejké módjára beborítja a fejkendővel. A növényi szálaból több nyüstön szőtt, végein piros csíkokkal díszített hosszúkendőt rögzíti erre fül mellett gombostűkkel megtűzdelve, és hagyja hátra függeni. Ezt követi időrendi sorrendben a selyem hosszúkendő, csíkozott mintával, finom motívumokkal díszítve.” (Secoșan-Petrescu 1984:127.).

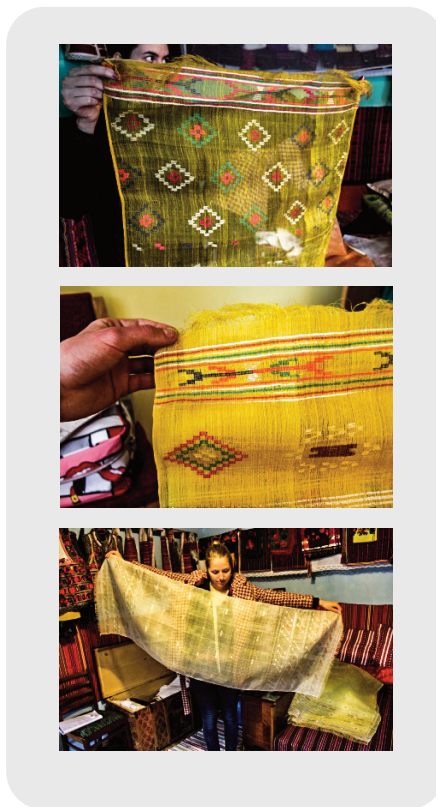
A következőkben Hedvig Maria Formagiu 1974-es *Portul popular din România* [Romániai népviselet], és Ecaterina D. Tomida *Cusăturile și broderiile costumului popular din România* [A román népviselet varrottasai és hímzése] című művekben leírtakat foglalom össze a fejrevalókon belül a kendőfélékre vonatkozó

részt. Formagiu szerint a vidéken használt fejrevalóknak elsősorban gyakorlati funkciójuk van: védik a fejet hótól, naptól. Ezen túl státust, szerepet jelölnek, de alkalomjelző szereppel is bírnak (pl. menyasszonyi kendő). Felsorolja a női fejrevalókat: „ștergar de cap”³ és „maramă”⁴. (Formagiu 1974) Ezek esetében a darab meghatározza használatát a következő tényezők által: formája, anyaga, kivitelezési technikái, díszítés. Néha eredeti funkcióján (viseletdarab) kívül használták rúdraulóként, a gerenda alól lelógatva (román kifejezéssel „vălitor”).

Először a román nyelven „ștergar de cap”-nak nevezett fejrevalóról beszél. Ez az idők során megőrizte hagyományos formáját, és majdnem végtelen ornamentális változatosságot mutat. Román nyelvterületen széles körben elterjedt: megtalálható Moldva, Olténia, Havasalföld (Munténia) területeken, és részben Erdélyben is. Elszigetelten megtalálható Dobruzsza és a Bánáság területén is. Észak-Moldvában ezt több nyüsttel szövök, (de ott ennek van egy elterjedt formája, amit két nyüstös szövőszekeken készítenek, és román kifejezéssel „maramă”-nek neveznek). Ez a darab gyakran együtt használatos más fejrevalókkal, mint a csepesz („ceapsă”) – például Hátszeg, Hunyad, Zsil völgye területén, illetve használati módja nagyon változatos, régióként, helységenként, de még személyenként is különböző. Ezt a formát munkára is használják. Kompozíciójukban a legösszetettebbnek mondhatók az Észak-Moldvából származó darabok, díszítésük jellegzetes rombuszos (Tomida 1972.)

A „maramă”-ként nevezett kendőféle finom, légies, mivel selyemből készülnek, ezek a legértékesebb darabok, és egyben a legelegánsabbak is, ünnepnapokra használják. Egyidejűleg jelen van a használatban az előbbieken kifejtett kendőfélével („ștergar de cap”). Azokban a régiókban használják túlsúlyban más típusokhoz képest, ahol az éghajlat kedvező a selyemhernyó tenyésztésre (Észak-Moldva, Dél-Kelet-Erdély, Havasalföld). Kendőcskével felerősített hajra rögzítik, sok esetben díszes gombokkal. A mintavilága elsősorban a szövés technikájára alapoz, de nem zárja ki a hímzett motívumokat sem. (Egyes vidékeken csak hímzett kendők is vannak, pl. Argeș, Vâlcea vidékén.)

Általánosan jellemző, hogy a díszítések lineárisan helyezkednek el, párhuzamos egységekben (az elkészítés technikájából adódóan). A legegyszerűbb kompozíciók ismétlődő csíkok rendszerére alapoznak, ezek csoportjának ismétlődésére. Ez a legegyszerűbb díszítési lehetőség a technikából adódóan, ezért bármely területen megtaláljuk. A másik típus, ahol a kendő három fő egységre osztható, szimmetrikus elrendezésű: a két végén erőteljes, hangsúlyos, a díszítmény, a közepe ilyen esetben mindig felszabadul a bőséges díszítés alól. Ennek a típusnak a kompozíciója rokonítható a katrincáéval⁵. Kromatikájára jellemző, hogy halvány színeket használnak alapozásnak, de gyakran díszítésnek is, a legelterjedtebb a fehér és elefántcsontszín. Díszítő szálként felhasználnak színes fonalakat

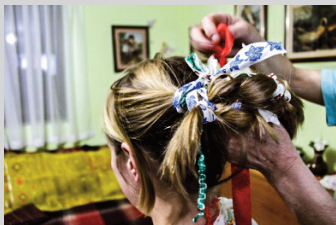

is. Jellemző, hogy a rojtok végét színes kis gyöngyökkel díszítik. Az előzőekben leírt két fejrevaló közül az első viselés közben expresszív, robusztus hatású látvány szinten, míg a második, a „maramă” légies, könnyed, jelleget sugall. Mindkettőt homlokszíjjal együtt viselik; a másodikhoz használnak kis díszes tűket is. Az elsőt kizárólag gyapotból készítik, míg a második típus vegyes alapanyagú, és gyakran megjelenik benne ezüst-és aranszál is. Ezeket Erdélyben, Bánságban és Moldvában először kasmírkendőre cserélik (Florescu 1979). Tomida a fejrevalók közül, amelyet a főköttőfélékre rögzítve használnak román területen, a következő kategóriákat különbözteti meg: „ștergar”, „cârpă”, „maramă”. Ezekről általánosságban elmondja, hogy sok hatás azonosítható be jelenlétükön, illetve intenzív közlekedésre enged következtetni kulturális javak szintjén: balkáni, keleti, közép-európai. A román területen megjelenő kendők vizsgálata alapján legrégebbi típusúnak tartja a két méternél is hosszabb téglalap alakú szőtttest. Először a „ștergar” elnevezésű darabot taglalja. Állítása szerint a név balkáni eredetű. Ezt a típust általában két nyüsttel szőtték, kender és pamut anyagokból, illetve Moldvában gyapjúból is. Méretei általában: szélessége: 40-50 cm; hosszúsága: 200-250 cm. A régebbi darabokon csak néhány csík található díszítésként, vagy fehérén, vagy színesen, aztán megjelennek kis „alesătura”-nak nevezett minták, ami nyilván, a díszítés technikájára használt kifejezés. A díszítésben megjelennek a színes szálak, de még mindig a fehér dominál. A selyem megjelenésével terjed el az egyik kendőfajta, amelyet románul „maramă”-nek neveznek, és sok esetben az előbbieken tárgyalt kendőfélélet ki is szorítja a használatból, így például Olténiában, Havasalföldön, Dél-Moldvában, de Erdélyben csak a Barcaság területén. Ez a darab keleti hatásra jelenik meg. A második típusú kendőféle (románul „maramă”) selyem anyagból készül, esetenként keverve pamuttal. Két nyüstös szövészeken szövik, jellemző díszítésmódja a csíkozás, és románul a következőképpen nevezi meg a másik

technikát: „ales pe degete”. Ez valószínűleg magyarul a szálbehúzás technikája lehet. Ehhez a díszítésmódhoz fehér pamutszálakat használtak, ami az átlátszó selyem környezetéből kiemel, hangsúlyossá teszi a mintával díszített részt. Egyes vidékeken (Argeș, Muscel, Gorj) jellemző a fémszálak használata, ami Pazar díszítést látta a kendőkön, és ezzel úgymond felveszi a versenyt a Rekecsin, Bákó vidékén készülő „sáfrányozott”

sárga színű kendőkkel. A kompozíciót tekintve itt is két jellemző kategóriát sorol fel: az ismétlődő egységeket tartalmazó sorminták; illetve a két szélén hangsúlyosan, közepén ritkán mintázott szimetriára épülő típust. Használatáról Tomida azt állítja, hogy nagyon sok variáció jelenik meg, egészen attól, hogy a két végét lecsöngetik, addig, hogy az ellentétes oldalra csöngetik át mindkét végét. Ez regionálisan, településtől függ. Rögzítésére használatosak a díszítők, melyek egyben töltenek be funkcionális és esztétikai szerepet. Más román nyelvű területeken egységesnek mondható a kendőviselet, Erdély a kivétel a területek közül, ahol nagyon változatos jellegét fedezhetjük fel jelenlétének. Megjelenik a hasonló kinézetű kendő pl. Szebenben, Zsil völgyében, lekötött formában. Itt elnevezésében is változatosak ezek a viseletdarabok. Megtaláljuk a „chindeu de cap” elnevezést is. A Nyugati Érchegységben menyasszony-viseletként, Naszódon újasszony viseletként jelenik meg az úgynevezett „hobot”. Erdélyben is legelőször a négyzetes kis méretű kendő váltja fel ezen formáknak a viselését, melyet már lány is viselhetett, míg az előbbieken bemutatott kendőfajtákat asszonyviseletnek tartották (Tomida 1972).

Fotók a szerző felvételei.

A Szent Úristen tartsa meg kenteket, erőben s egészségben. S örözze meg minden lépésikben.

Puskás Antal

Lányikból- Lányikba 1948

1 rész. „Elmenyünk mük es magyar földre!”

1947. február 24-én az utolsó tizenhárom lányiki család is elhagyta a falut. Mire megérkeztek Magyarföldre, akkorra már kitavaszkodott Egyházaskozáron.

Keserves utat tettek meg, nem jutott el mindenki az új hazába, ők valahol román földön a vasút mellett "csendesesen pihennek". Sem a szülőföldben, sem az új hazában, nem nyughattak. Ezen a keserves úton a Jóisten életet is adott, ahogy ő mondani szokta, "útközben" születtem.

Lassan belakták a falut, minden csángó családnak jutott ház, ahol elkezdheték új életüket. Gazdálkodtak, dolgoztak úgy, mint otthon. Közben az ott maradtakkal tartották a kapcsolatot (kinek testvérei, kinek szülei maradtak otthon). Egy-egy levélben megírták, hogy élnek itt Magyarföldön.

„Erőst jól vigyük brei, kaptunk házakat, vót hol maradtott egy-egy tehenke es, még elébb elébb egy egy ló. Fődeket adtak kinek

menye, gyermeke vót, úgy mérték a földet. De úgy tuggyátok meg, hogy a házakért mit adtak, kell fizessünk, minden hónapban egy kicsi pénzt, nem tuggyuk, hogy meddig, de kell fizessünk.”

Ezek a jó hírek hamar kitudódtak Lányikban. Volt egy Bot nevű család, akik elhatározták, hogy ők es elmennek Magyarföldre, oda hol ülnek a testvéreik. Igen biza, így gondolták, csak azt nem tudták, hogy 1947 májusában Magyarország lezárta a határt a betelepülő csángók előtt, többet nem fogadtak senkit Moldvából. Ezek a hírek nem jutottak már el Lányikba, de közben a Bot család egy jobb élet reményében, döntött. „ELMENYÜNK MÜK ES MAGYAR FÖDRE!” - ezt a végső elhatározást visszafordíthatatlan tettek követték. Eladogatták minden eddig összegyűjtött vagyonkájukat, egy szekert, egy darabocská földet, a tehenyeket, s mi a ház körül kapódott mindent. S utoján a házikat es. A Bot

család a zember, s a zasszon, s négy gyermek neki indultak, hogy magyar földre menyenek. Trénvel (vonattal) szekervel, mikor gyalog a lábaikon, két heti út után oda értek a magyar határra. Akkor szembesültek a rémisztő és megváltoztathatatlan hírrel, hogy nem engedik be őket Magyarországra. Réműlten, lelkiileg összetörve esedező tekintettel, könyörögve próbálták meglágyítani a szívet a határőr parancsnoknak. De törvény az törvény! Nem mehettek át a határon, nem léphettek Magyarföldre.

Sírtak a gyermekek, s az asszony, a családfő sírva odakiáltott a határőrnek:

MOST MIT CSINÁLJUNK?

A válasz ez volt: „Menjenek vissza!”

VISSZA???

HÁT HOVA?? MIBE???

Nincs semmink, minden vagyonunkat eladtunk! Nincs hová mennünk. Segítsenek rajtunk!!!” - kérték könyörögve a határőröket.

De nem kaptak lehetőséget...

„AKKOR ITT HALUNK MEG A HATÁRON, DE VISSZA NEM MEGYÜNK!”

Segítség volt számukra, hogy éppen nagyon jó idő volt akkortájt. Két hetet töltöttek a szabad ég alatt, négy gyermekvel, kevés élelemmel. Egész nap csak ültek megtörtén és várták, hátha megesik a parancsnok szíve rajtuk, de nem ez történt. Már a katonák is sajnálták őket, szégyelltek szembe nézni velük.

Látszott rajtuk, hogy őket is megviseli a sorsüldözött család. A gyermekek minden este álomba sírták magukat, sírtak a szülők is mikor a gyermekek nem látták. Minden napjuk úgy telt, hogy ültek, nézték nagy szomorúan a határon átjáró embereket. Nap, mint nap, hat síró, könyörögő ember, a négy maszatos gyermekek látványa a határőrök számára is nagy lelki teher volt. Már lassan két hete ott voltak a határon, még egy nap odament hozzájuk a parancsnok, és együttérzően elkezdett velük beszélni, próbálta meggyőzni őket, hogy nincs semmi értelme itt lenni és várni, ő nem tehet semmit, ő be kell tartsa, amit parancsba kapott. „Nagyon sajnálom magukat, én szívem szerint átengedném, de nem tehetem, mert akkor én kerülök nagy bajba.

Drága jó emberek én együttérző

szívvel mondom, hogy menjenek VISSZA, ne tegyék tönkre a kicsi gyermekeket, mert ha bejön a rossz idő, itt betegek lesznek s még ki tudja mi lesz.”

Addig addig beszélt nekik a parancsnok, míg belátták, hogy vissza kell menni, elfogadták azt, amitől a legjobban félték. Vissza kell menni.

Másnap elindultak, a parancsnok még kevéske élelmet is adott, hogy kitartsanak nekik valameddig.

Zokogva indultak el, sokáig néztek vissza a határra.

A katonák inkább elfordultak, hogy ne kelljen a szemükbe nézni, mert ők is sajnálták a családot...

Moldváról készült XVIII. századi térkép néhány néprajzi tanulsága

Írásomban egy XVIII. század második felében készült katonai térképről és a hozzá tartozó leírásokból kiolvasható, Moldvára vonatkozó néprajzi ismeretekről lesz szó. A térkép elkészítését Mária Terézia rendelte meg 1764-ben, a madéfalvi székelymészárlás esztendejében, de a végrehajtásában (1782 – 1785) fiának, II. Józsefnek is jelentős szerep jutott. Ezeket a katonai célokat szolgáló – és sokáig katonai titokként is kezelt –, a bécsi hadilevéltárban őrzött térképeket és a hozzájuk tartozó „országleírásokat” (Landesbeschreibung) magyar kutatók az 1930-as évek óta használhatják.

A kor

A térképek készítéséhez szükséges felméréseket megelőző, Siculicidiumnak is nevezett tragikus esemény következtében közvetlenül több mint ezer – összességében talán háromezer – székely menekült Moldvába, ahonnan jó tízesztendőss bujdosás után egy részük föltelepült a töröktől az osztrák birodalomhoz került Bukovinába. Más részük Moldvában maradt, s ott új falvakat alapítottak, valamint a már évszázadok óta ott lévő magyar települések lakosságát gyarapították. Erre a „vérátömlesztésre” Moldva magyarságának igen nagy szüksége is volt. Hiszen az akkor már csaknem 300 éve tartó török hódoltság háborúi, tatárdúlásai, s a nyomukban járó éhínségek, járványok, továbbá az Erdélybe való visszamenekülések miatt a XVII. század folyamán, egyházi összeírások szerint, a többségükben magyar nemzetiségű moldvai katolikusok száma kb. 15 ezerről 2799-re fogyott. Persze az akkori egyházi összeírások nem éppen megbízhatóak, s a moldvai magyarok száma az általuk közölnél alighanem több lehetett. A nagyságrendeket és az arányokat tekintve mégis úgy tűnik, hogy a XVII. század során hozzávetőlegesen ötödére csökkent a Moldvában élő magyarok száma, s föltételezhetjük, hogy ha a folyamat abban az irányban folytatódik, Moldva magyarságára a teljes pusztulás várt volna. Mert a török háborúkat lezáró, 1699-ben megkötött karlócai béke garantálta ugyan a „török földön” – ahová Moldva még jó másfél évszázadig tartozott – élő keresztények szabad vallásgyakorlatát, de a térség római katolikus egyháza szervezetileg 1622 óta a római Propaganda de Fide hatáskörébe került, ahonnan a moldvai magyarok hiába kértek anyanyelvükön szolgáló, velük érző papokat, emiatt folyamatos volt a felekezeti lemorzsolódás. A Vatikánnak ugyanis fontosabb volt az európaiak által újonnan meghódított földrészek népességének térítése, mint a Moldvában élő katolikus vallású magyarok anyanyelvükön szolgáló papokért való könyörgésének meghallgatása.

Így a XVIII. század második felében kezdődő és a XIX. század elejéig folytatódó, Moldvába áramló, többlépcsős székely migráció tehát jelentős mértékben hozzájárult az etelközi magyarság létszámának fenntartásához, sőt gyarapításához.

Az 1760-1770-es évek székely exodususa megadta a kezdőenergiát, „beindította” a később békésebb viszonyok közé jutott moldvai magyarok számának szinte robbanásszerű gyarapodását. Hogy hányan lehettek a Siculicidiumkor – előzményeivel és utóhatásaival együtt – Moldvába települt bujdosók, arról nincsenek pontos adataink. Háromszáz családról tudunk, akik még a mészárlás előtt, a határőrség szervezésének kezdetén elmenekültek. Ezernél többen lehettek, akik 1764 januárjában, a sortüzet követően menekültek föl a havasokba s nem fagytak meg a télbe dermedt Kárpátokban, és beérkeztek Moldvába. Aztán ott voltak még, akik a továbbiak során a császáriak által felállított bünvizsgáló bizottság elől menekültek el, majd pedig ide számíthatjuk a bujdosók után bujdosó hozzátartozókat. Akárhogy is számolunk, néhány – talán 4-5 – ezernél nem lehettek többen. De ha arra gondolunk, hogy még 1744-ben is csak 5500 lélekre volt tehető a moldvai, zömükben magyar katolikusok száma, akkor már valószínűbb látjuk a párezer székely menekült moldvai magyarság sorsának megfordításában játszott szerepét, hiszen a madéfalvi vérátömlesztéssel legalábbis megduplázódott a moldvai magyarság lélekszáma. Óvatos számításainkat igazolja, hogy a bujdosókat a madéfalvi veszedelem után Moldvába is követő csíkszentléleki Zöld Péter, az általa meglátogatott 9 plébánia és 64 falu szervezetében 1780-ban már 10-12 ezer magyart; Martinotti misszió-prefektus pedig 1779-ben 15 ezer katolikust talált.

A térkép

Ebben az időszakban, az 1787-1791-es években készült az a térkép, amire egy Docan nevű román akadémikus értekezése nyomán figyelt föl Domokos Pál Péter. Megállapította, hogy Bandinus egyházmegyei látogatásáról készített és 1648-ban befejezett jelentése után ez az 1792-ből való, 107 darabból álló térképanyag és a hozzá tartozó térképleírás a Moldva – és a moldvai magyarok – történetére vonatkozó egyik legfontosabb adatsor. A bécsi hadilevéltárban található térképfelvétel akkor készült, amikor az orosz-osztrák-török háborút 1791-ben lezáró szisztovoi béke értelmében átmenetileg Ausztria felügyelete alá került Moldva északi fele. A térképeket részletes leírások

egészítik ki, de ezek anyaga, a Domokos által közölt részleges mutatóványon¹⁰ kívül, feldolgozatlan. Ezekről a térképekről az 1990-es évek első felében a bécsi levéltárban – sajnos meglehetősen rossz minőségű – fénymásolatot készíttettem, abban a reményben, hogy egyszer majd a részletes leírásokat is sikerül megszereznem és feldolgoznom. De a térképekről is lehet olvasni néhány, a XVIII. század végi moldvai csángó népeletre vonatkozó tanulságot.

Már Domokos Pál Péter megállapította, hogy a térképeken valamennyi települést „házak szerint pontosan lerajzolva találjuk”, amiből következik, hogy jól kivehető a különböző falvak és községek településszerkezete, utcáinak elrendezése. A 1:28000 méretarányú térképeket a leírásokkal összevetve hozzávetőlegesen megállapítható hány ház van a településen, miként alakult a ló és az ökörfogatok száma és aránya. Ezekből az adatokból kiszámíthatjuk az egy családra jutó lovak, valamint ökrök számát, és a kétféle igavonó egymáshoz való arányát. A községsoros nyilvántartás pedig lehetőséget ad, hogy megvizsgáljuk, van-e összefüggés a népesség nemzetisége, valamint az igavonó állatállomány mérete és szerkezete között. A felmérés adatai alapján megállapíthatjuk, hogy Moldva osztrákok által megszállt részén a XVIII. század végén a vonóerő tekintetében az ökörigának átlagosan több mint ötször, ezzel szemben a részben vagy egészben magyar lakosságú falvakban 11-12-szer nagyobb volt a jelentősége,

mint a lófogatoknak. Ez talán azzal függ össze, hogy a románok körében nagyobb jelentősége lehetett a lovas fuvarozásnak. Domokos Pál Péter fölfigyelt arra is, hogy a szóban forgó térképen igen gyakori a Bejenari (Beschenari) nevű település, ami a román „băjenar” (menekült, bujdosó) szóból származik. A térkép előlapján is szerepel a következő bejegyzés: „Unter den Moldauischen Ausdrücken Beschenaren werden jene fremde familien verstanden, welche sich wehrend des Kriegeres in denen Districhthen angesiedelt, und ihre Orths Laagen mit Eintritt des friedens wieder verlassen haben.” Ezeknek lakói elsősorban a „madéfalvi veszedelem” következtében – valamint általában a határőrség erőszakos szervezése elől – Moldvába menekült székelyek voltak, akiknek a felmérésig még arra sem volt idejük, hogy a helynek, ahol megtelepedtek, nevet adjanak. Egy részük – Hadik András hívó szavára – ekkor már felköltözött a bukovinai öt falu valamelyikébe, de a Moldvában maradtak többsége sem tekintette lakóhelyét véglegesnek, és a közvetlen rossz tapasztalatok, vagy más bojáróktól érkezett kedvezőbb feltételek ígérete könnyen továbbmozdította őket.

A XVIII. század végi erőteljes és folyamatos székely migráció „pillanatnyi állapotát” rögzítette tehát az 1792. keltezésű térkép, amely kiegészítette a bujdosókkal együtt menekülő – majd visszatérő – Zöld Péter csikdelnei plébános moldvai tapasztalatairól 1781. január 11-én készített jelentését. Már ha egyáltalán beszélhetünk „pillanatnyi” állapotról, hiszen a madéfalvi születésű páter Zöld jelentése több mint 15 esztendővel moldvai „terepszemléje” után és 11 esztendővel a katonai térkép születése előtt készült. A kettő összevetéséből kiderül, hogy egyrészt a katolikus népességű moldvai települések

száma, neve és egyáltalában a létezése ez idő alatt sokat változott, másrészt Zöld Péter sem sorolta fel őket az elsőtől az utolsóig, több hely is elkerülte figyelmét.

De hát számos moldvai magyar közösség jóval a XVIII. század előtt jött létre, s a madéfalvi veszedelemmel legfőljebb olyanformán hozható összefüggésbe, hogy a bejenaként számon tartott bujdosók a többlépcsős migráció során gyarapították, gyarapíthatták a létszámukat. Jó néhány településről tudjuk, némelyekről gondoljuk, a legtöbbről azonban csupán sejthetjük, hogy népességének néhány nemzedék során megvalósuló megtöbbszöröződése aligha következett be természetes szaporodással. Megbízható adatok helyett azonban csak a szájhagyományban megőrzött ismeretekre támaszkodhatunk. Sajnos az 1792. évi térképek nálam lévő másolataiból nem lehet számba venni valamennyi „bajenari”

néven számon tartott települést, mert a gyöngye minőségű másolatokon több apró, erdők közé bújó, olykor csak pár házból álló település nevének írása föl sem ismerhető. Domokos Pál Péter azonban hivatkozik a térképleírás előszavára, amely 22 „szórványhelységet” említ s ezek valószínűleg a bujdosó székelyek lakóhelyei.¹⁴

A településekről

A XVIII. század végi székely migrációnál maradványok, a térképek néhány érdekes településtörténeti tanulsággal szolgálnak. Azoknak a falvaknak a népe ugyanis, amelyeket ma is magyar lakosságúnak ismerünk, de az 1792-ben elkészült térképen nem szerepelnek, valószínűleg a madéfalvi veszedelemmel indult exodus során, másod- vagy harmadlagos migráció eredményeként jöttek létre. A Tázló és a Beszterce völgyén végigtekintve azt láthatjuk, hogy az 1792. évben elkészült térképhez szükséges felmérések idején a Beszterce jobb oldalán lévő Lészped, valamint az ezzel szinte párhuzamosan futó Tázló völgyében fekvő Pusztina és Kukujec már ott van a térképen. Ez utóbbin ugyan alig látunk néhány elszórt lakóházat, de a nevet megtaláljuk. Aztán itt van még Pusztina szomszédságában a jelenleg ortodox, román lakosságú, akkor 'Kenpeny'-nek, ma 'Câmpeni'-nek nevezett Kömpény, ahol az 1780-as években Zöld Péter jelentése szerint Kalugerpatok plébániájához tartozó római katolikusok (vagy katolikusok is) éltek, és a pusztinaiak szájhagyománya is úgy tartja, hogy valamikor katolikus volt. A bécsi mérnökök által készített térkép és a rebellis – vagyis a

lázadó székelyekkel tartó – csíkrákosi pap jelentése között számos eltérés mutatkozik, többek között éppen a Tázló völgyében. A jelentésben Kalugerpataka felsorolt filiái között – még földrajzi sorrendben is a „helyén” lévő, Tázló és Szalonc falvak között – találjuk az akkor 'Furmosa'-nak írt, ma Frumószaként (Frumoasa) ismert, magyar lakosságú falut. Ha fordítva mutatkozna az eltérés, azt magyarázná a két forrás keletkezése közti jó évtizedes különbség. Ennyi idő alatt ugyanis a „bezszenárik”-ból létrejöhett Frumósza falu, egyetlen évtized alatti megszűnése már kevésbé képzelhető el, hiszen ma is létezik. Mivel pedig szívem szerint inkább hiszek egy – bármilyen rebellis – katolikus székely papnak, mint egy csapat udvarhű, de magyarul egy szót sem értő osztrák térképésznek, a Balkán nevű település szoros szomszédságában épült Frumósza helyének térképen „tátongó” hiányát hajlamos vagyok azzal magyarázni, hogy az osztrák térképészek a két település közigazgatási egységében nem ismerték fel azt, ami Páter Zöld számára teljesen nyilvánvaló volt: a vallási és etnikai elkülönülést. Tisztább a helyzet a Bákó városától délre, a Szeret folyó két oldalán sorakozó régi magyar településekkel (76. térképszelvény), ahol, ha a kutató tekintet végigpásztáz, elégedetten ismerheti föl a falvak hagyományos rendjének megnyugtató biztonságát. Szárazpatak ('Vale Saka'), Forrófalva ('Faraony') és még egyszer Forrófalva (mert akkor Nagypatak is hozzátartozott), aztán Klézse ('Klescha') és Rekecsin ('Reketschun'). A mai (Buzdugánnak is mondott) Dózsaujfalu – Gh. Doja –, valamint a mai Kicsipatak – Valea Mic – helyének nevét az ausztriai térképészek 'Unguri ot Lunka mare'-nak [Magyarok nagylunkája] hallották, de a térképleírásban 'Unguri ot Lunka mare Somoska' formában szerepel. Tehát a térképhez készült felmérések idején

a Klézse és Rekecsin között ma fellelhető Csíkfalu, Kápotá, Külsőrekecsin és Somoska falvak közül csak ez utóbbi neve tűnik föl, az is csak a listán. Valószínű tehát, hogy ezek a falvak a térképészeti felmérés után keletkeztek, bár Somoska neve már akkor előfordul, ha nem is a mai helyén.

76. térképlap részlete

A Tatros alsó folyása mentén ugyancsak találunk – vagyis nem találunk – néhány ma meglévő, de az akkori térképekről hiányzó magyar lakosságú falut, ami azt jelzi, hogy ezek is a felmérés után jöttek létre. Így Tatrosvásárral szemben, a folyó jobb partjáról hiányzik Diószeg, s a többi, a Tatros és az Ojtoz vize közti területen ma fellelhető magyar település, mint Szőlőhegy, Újfalú, Szitás, Bohána. Ezek a falunévek a térképleírásokban sem szerepelnek, tehát szinte biztosan mondhatjuk, hogy később keletkeztek. S hogy a térkép nem hazudik, mutatja, hogy ezek a települések egyébként, XIX. századinál fiatalabb forrásokban sem fordulnak elő.

A táj

A vizsgált térképek arról is árulkodnak, hogy a mintegy 220 esztendővel ezelőtti moldvai táj mennyire különbözött a maitól, hiszen nyilvánvalóan más szempontok rendezték a településhálózatot, s az óta a különböző vizeket is több-kevésbé szabályozták. Úgy tűnik, hogy az ember akkoriban inkább csak vendég volt Etelköz vad tájain, különösen a térség nyugati részén, a Kárpátok kiterjedt erdősegeiben, ahol több száz négyzetkilométernyi térségeken nem találunk emberi lakóhelyet. A ma több ezer lelkes csángó – és román – települések akkor csupán néhány, esetleg tucatnyi házzal szerepelnek a térképlapokon. Erről persze már hírt kaphattunk a Vatikánba küldött korabeli misszionáriusi jelentésekből, meg a moldvai magyarság lélekszámának alakulásával foglalkozó tanulmányokból is. Ámde más dolog a száraz táblázatok rubrikáinak tanulmányozása, és megint más ráakadni az eleven – bár jórészt lakatlan – tájat szinte élethűen felidéző térképek hegy-völgyeiben, patakgyai mentén, erdei rengetegekben, apró folyócskáinak kanyarulataiban megbúvó települések szétszórt házacskaíra.

Máskülönben is különleges élmény a nemcsak térben megmutatózó, hanem két évszázad távlatát is magukban hordozó térképek tanulmányozása. Kísérletként két hely fölé helyezem a képzeletbeli – és a valóságos – nagyítólencsét, hogy leolvassuk a térképszelvény térben és időben küldött üzenetét. Az 51. térképszelvényen a Románvásár fölötti térséget láthatjuk, a hatalmas V betűt alkotó Szeret és Moldva folyó által közrefogott területet. A táj természetföldrajzi arculatának ismeretében nehéz elképzelni, hogy a két folyó között mintegy 15-25 m magasan húzódó földhátat, ahol a fákat ma legföljebb az utakat szegélyező rezgő- és jegenyenyár sorok képviselik, akkoriban 15-20 km szélességben sűrű és összefüggő erdő borította. Szabófalvától (Seboany) keletre, a Szeret jobbpartján húzódó régi part alatt fakadó bővízü források a Szeret ártéri erdőit öntözték. Jól látható, hogy Szabófalva korábbi helyéről, a valamikori Berendfalva környékének sík mezőiről a lakosság az 1780-as évekre behúzódott a Szeret és a Moldva közti rengetegbe, ahol a szomszédos Jakuscheny-vel szinte egybeépült. Ezt a települést Domokos Pál Péter

„nem azonosítható”-nak állapította meg, az 1792-es térkép szerint azonban Szabófalva és Kickófalva között, azokkal szinte összeépülve található. Ma a Jakaszfala helynévben él Szabófalva határában, de a falubeliek meglehetősen bizonytalanul lokalizálják.

51. térképlap részlete

A korabeli térképeken pontosan feltüntették, s a rajzról egyrészt az is kiderül, hogy házai részben a rengeteg erdő irtásterületein, részben magában a sűrűségben épültek, s meglehetősen rendezetlen halmazt alkotnak, másrészt pedig, hogy a két, összeépült falunak külön temploma volt. Jakabfalván és Szabófalván összesen mintegy 60 házat számolhatunk össze a térképen, ám a leírásban 23 és 147, összesen 170 ház szerepel. Nézetem szerint ez utóbbi szám lehet a valós, mivel nagyjából megegyezik a családfők számával, tehát a térképen a házak ábrázolása valószínűleg elnagyolt.

Az 51 és 52. térképszelvényen jól látható, hogy a folyó jobbpartján épült Domafalvától ('Rekiteny') délre eső, gyakorlatilag Románig húzódó, szabályozatlan, alsófolyás jellegű Szeret kanyargós, lefűződött – holt és még élő – ágainak kusza, ártéri erdőt nevelő és tápláló szövevénye. Ez az „ártéri őserdő” egyfelől valószínűleg jól elrejtette a portyázó hadak elől a folyó kanyarolatai között megbúvó, 15-30 házból álló települések lakóit. Másrészt kitűnő föltételeket teremtett az ártéri gazdálkodáshoz, úgymint a külterjes, rideg állattartás számára, ahol egész esztendőben talált magának eleséget a jószág, később pedig bizonytalannal megalapozta a térségre jellemző, városellátó, öntözéses kertészeti kultúrát. Harmadsorban jó alkalmat nyújtott a rekesztő halászatához, ami nemcsak a Szeretnek ezen a részén, de a Moldva folyó Románvásár és Kelgyest közötti darabján is virágzott. Ezeknek megtaláljuk az emlékét a XV - XVII. századi leírásokban is. Román források egy sor halastavat említenek a Szeret két oldalán, amik általában lefűződött, a folyó hordaléka által elgátolt holtágak lehettek. Bandinus XVII. században keletkezett moldvai beszámolójában a Szeret Román fölötti szakaszán lévő tavakról ír Tamásfalva, Dzsida falva és Dumafalva szomszédságában. Ezek a tavak – olvashatjuk – a folyók áradásakor megtelnek és olyan sok halat fogadnak magukba, hogy még a szomszédos településeknek is jut. Ezen a vidéken, Burjanest és Sagna között olyan szabályosan

levágott kanyarulatok sorakoznak, hogy szinte biztosra vehetjük: mesterségesen kialakított halcsapdák, ivató vagy halászó helyek lehettek.

A másik izgalmas táji csomópontot Bákó városától délre, a Szeret és a Beszterce összefolyásánál találjuk. Az akkori város, a XVIII. század végén, a maga (térképleírás szerinti) 70 házával – amiből ugyan csak feleannyit rajzoltak a térképre – a Beszterce folyó jobb oldalán terült el. (73. térképszelvény)

73. térképlap részlete

A két folyó torkolata fölött a Szeret számtalan kisebb ágra, holtágra, morotvára bomlott, ami kitűnő ívó helye lehetett a halaknak. Nem véletlen tehát, hogy a torkolat alatt fekvő csángó falvak, elsősorban Trunk, valamint Tamás, Ketrest és Diószén lakosságának egyik fő foglalkozása a halászat volt. A térképen is jól látható összefolyás eredményeként létrejött alkalmas halászó helyek azután létrehozták a különféle halászati módokat, azokhoz pedig kialakultak és fokozatosan tökéletesedtek a különféle halászó eszközök. A Szeret, a Moldva és a Beszterce természetes vagy mesterséges módon elzárt vagy elzáródott holtágai valósággal kínálták a lehetőséget a rekesztő halászatra. Ezért a csángók körében a néprajztudós Kós Károly szerint „lejelterjedtebb halászó szerszám a sokféle formára font és különbözőképpen használt varsa volt”. De emellett vannak a rekesztő halászatnak egyéb eszközei is, amint azt a Trunkon élt Szabó Ferenc Domokos Pál Péter kérésére 1933-ban gondosan leírta. Ilyen volt a kotyacnak nevezett 'vejsze', amivel a halász „kezdi kertelni a vizet a szélétől kezdve bé a közepiig mind a kétfelől, szóval elköti az egész vízágazatot, közepén helyet hagyván a két kotyacnak.” Ugyancsak a víz „elkertetésére” szolgált a lésza, aminek „rea szerelése a halászásra úgy történik, hogy a folyó ágazataiba, amelyek nem erőst nagyok (mélyek), elkerteli (gátolja) az egész folyót amennyire lehet a vizet” (...), s a beúszott halak nem tudnak visszatérni, hanem megfogódnak. A trunki csángó ember még azt is hozzát teszi, hogy az igazi halászó mesterek nem is náluk, hanem Bákóhoz közelebb, a szomszédos Izvórák (Források) nevű településen „vannak többen, amelyek csak avval foglalkoznak.”

Csupán ízelítőt kívántam adni arról, hogy kellő részletességű, több mint két évszázados térkép milyen szolgálatot tehet a néprajzi és helytörténeti kutatásnak. Különösen ilyen területen, mint a moldvai csángómagyaroké, ahol a megbízható források ritkasága miatt a kutató jobban rá van utalva az emberi emlékezettel megőrzött ismeretekre, vagyis a szájhagyományra. Ilyenkor pedig aranyat ér minden írásban, rajzban – vagy éppenséggel térképen – rögzített tényadat, hogy megerősíthessük magunkban a sokszor bizonytalan emlékezet nyomán, szóban kapott információkat.

Halász Péter

Magyaroska

A moldvai táncokról röviden 3. rész.

A magyaroska az öves, vert kezes és Gergelem táncok mellett talán az egyik legrégebbi táncok egyike. A ruszászka („oroszos”), szerba („szerb tánc”), stb. elnevezések mellett a tánc neve kézenfekvően magyar eredetre utal. Másik nevén: serény magyaros, amelyben a „serény” szó a „gyors” értelemben szerepel.

A moldvai táncokat négy nagy kategóriába lehet sorolni: nagy körtáncok, kis körtáncok, sortáncok és páros táncok (kis körben vagy körön belül). A magyaroska a kis körtáncok kategóriájába tartozik. Lassúbb ritmusú énekelte változata igencsak gyakori a moldvai csángó népdalokban.

*Szeretem-szeretem, Oda, vízre menni,
Mer' az én édesem, Oda jár itatni.
Lovát megittassa, Magát megmutassa,
Szép, piros orcáját, Vélem csókoltassa!*

*Ne csókolj, ne szeress, Me' nekem nem kellesz,
Mi haszna, ha szép vagy, S örökké beteg vagy!
Reggel jó, s estére, gyertyára való vagy,
Délelőtt jobbra vagy, Délután galamb vagy!*

*Szeretöm e táncba', Gyűrűm ez újjába',
Minden fordulásba', Ragyog ez újjába'!*

*Szeretöm es vótál, Kerítöm es vótál,
Verjen meg az Isten, Ha igaz nem vótál!
Igaz lettél lenne, El se hagytál lenne,
De igaz nem vótál, Ingemet elhagytál,*

*Verjen meg az Isten, Ne csak eccer-máccor,
Vaj minden órában, Bárcsak tizenkeccer. (...)*

A tánc hangulata vidám, lendületes forgással. Kis körökben járják a táncot, hátul kézfogással: deréknál összekapcsolódó ujjakkal.

Mára már két fő változata alakult ki, az egyik a fenthangsúlyos, a másik a lenthangsúlyos, sőt helyenként ezeknek a kevert változatai is. A fenthangsúlyos változat a régebbi eredetű (lásd: Egyházaskozári gyűjtések, Kerényi Róbert & Nagy Zoltán gyűjtései), lenthangsúlyos változata újabbnak mondható, a külsőrekecsini Szarka Mária csoportjának kezdeményezésére, talán az „újabb eredetű”, lenthangsúlyos szerba tánc hatására alakult át.

Megkülönböztethető ugyanakkor a hosszú és rövid változata is, annak függvényében, hogy a zenész melyik dallamváltozatot játsza, vagy hogyan ismétli a dallamsorokat a forgásos résznél. A táncnak a fenthangsúlyos változatában a forgás külső lábbal történik, míg a lenthangsúlyos változatban a forgás belső lábas.

Maga a tánc két részre oszlik: az első részben a „kettő jobbra”, „kettő balra”: jobb bal jobb bal, bal jobb bal jobb csárdászzerű dobogós lépéssorok kétszer vagy négyszer, ahogyan ismétlődik erre a részre a dallamsor. Ha az első rész fenthangsúlyos, akkor a balara dobogás után hátra kitett jobb lábbal indul a forgás, a sorok végén dobbantásos zárással.

Ha az első rész lenthangsúlyos van, akkor a táncos balra dobogás után vagy kitarthat kis rugózással és szünettel, és úgy kezd a fenthangsúlyos forgásba, vagy mellé „ti-ti-tá” ritmusban lép. Ha az első, lenthangsúlyos táncolt első rész után belső lábas, azaz lenthangsúlyos forgás következik, akkor a balra dobogás után az utolsó dobbantásnál a jobb lábbal kissé hátrébb lépünk, előkészítve a balnak a belső lábbal történő jobbra forgást. A forgásos részeknél a visszairányú váltás egy ritmusegységnyi szünet kitarásával történik, erőteljes dobbantással.

A tánc szépsége, ereje azon múlik, mennyire vannak a körben résztvevő táncosok technikailag azonos szinten, mennyire rendelik alá magukat a kör „erejének”, pörgésének. Ha a lépések már nem okoznak különösebb nehézséget, és jó az összekapcsolódás, akkor a kör mindenféle erőlködés nélkül szinte magától forog, mintha felemelkednének a földről. A lendületes forgás után a jobbra-balra lépegetésnél lehet lazítani a kezek szorításán, lehet pihenni kissé: „pihenő”¹, hogy aztán újra nekilendülhessen a kör. A vidám hanulatot az első, lépegetős-dobogós résznél a csujogtatások fokozzák:

*„Csirikolnak e² fecskék,
Részegek e menyecskék,
Elől járják fatába³,
Hátul likas fusztaba⁴!”*

„Régen, amikor a magyaroskát táncolták (a házaknál táncolták, a fonókban, furulyára), a gyertyaláng elaludt, amikor sírültek!” Legedi László András, klézsei furulyás elbeszélése szerint⁵.

Aki nem hiszi, járjon utána!

1. pihenő: úgy szoktam mondani, minden táncnak van „pihenője”, főképp a gyors táncoknál figyelhető ez meg, mint pl. a szerba, öves, cuka, buriliánka, stb. amikor a gyorsabb, virtuóz részek közé bekerül egy lazító táncrész, ahol stíliáztabbak a motívumok
2. az „e” jelen esetben nem mutatószó, hanem határozott névelő, az „a” megfelelője
3. fata: csángó szoknya, amit a leányok hordanak
4. fuszta: szoknya (román szó)
5. Kerényi Róbert gyűjtése alapján

Ábrahám Judit

Támogassa Ön is a Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesületet személyi jövedelemadója 1%-val!

Adószámunk: 18042852-1-13

Támogatásával hozzájárul egyesületünk értékmentő munkájához, melynek célja a moldvai magyarság, a csángó értelmiség támogatása.

moldvai mahala

MAHALA DANCE

tánc óra
cigány tánclépés alapokkal
/ with basics of gipsy steps /

Vezeti / By : Ábrahám Judit
member of CID Unesco tag

szombatonként
helyszín, időpont: változó

<https://juditabraham.wordpress.com/> +36 20 521 2069 abrahamjud@freemail.hu

Moldvai mahala

Női szóló tánc

A mahala a moldvai és erdélyi cigány táncok egy specifikus eleme, melyet férfiak is, nők is járnak összefogózkodás nélkül. Balkáni eredetű, új stílusú tánc, hastáncre jellemző motívumokkal. Az órán alap tánctechnikai elemek elsajátítására kerül sor, mely segíti más táncok technikájának a fejlesztését.

A mahala divatos Erdély-szerte, és egész Románia-szerte.

Táncórák szombatonként a Jurányi Közösségi Házban (Jurányi Közösségi Produkciós Inkubátorház Budapest, 1027 Jurányi u. 1. ZéróPlusz Tánc Stúdió: első emelet!)

Vezeti: Ábrahám Judit /CID-Unesco, Nemzetközi Tánc Tanács tagja, Népművészet Ifjú Mestere

Legyen Ön is Keresztapa, Keresztanya!

"Jelképes keresztszülővé válásával egy csángómagyar kisgyermek tanulási lehetőségét segíti, és általa betekinthez a csángó emberek életébe, megismerkedhet történelmükkel, gazdag hagyományaikkal, életre szóló barátságokat köthet!"

Keresztszülők a Moldvai Csángómagyarokért Egyesület
Székhely: 1126 Budapest, Böszörményi út 22.
Email: willemse@t-online.hu
www.keresztszulok.hu

www.pannonianyomda.hu
tel: +36 1 412 52 03
fax: +36 1 4125260
nyomda@pannonianyomda.hu

Teljeskörű nyomdai szolgáltatások

- iskolai emlékkönyvek
- ballagási meghívók
- iskolai szóróanyagok
- bemutatkozó anyagok
- egyedi tankönyvek
- üzleti jelentések
- bemutatkozó brossurák
- térképes tájékoztatók
- reprezentatív nyomtatványok
- meghívók
- formanyomtatványok
- reklámanyomtatványok

Gyorsaság elérhető árakon